

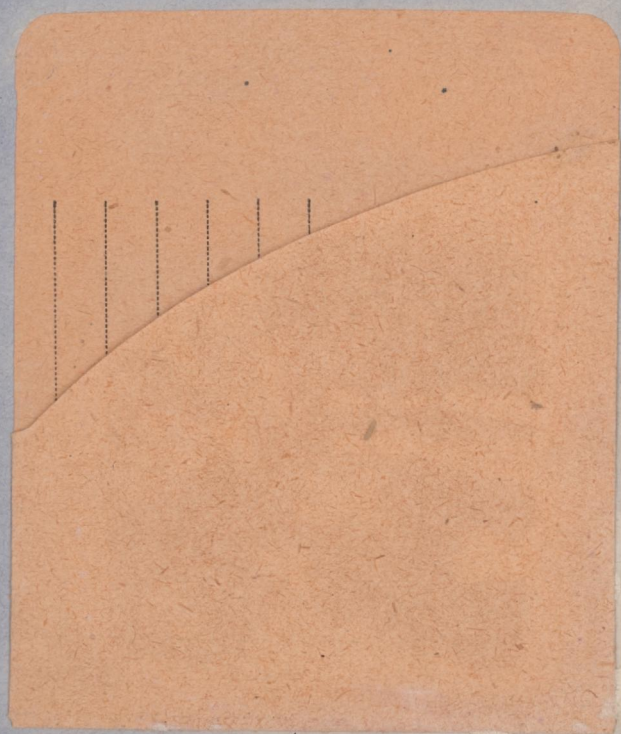

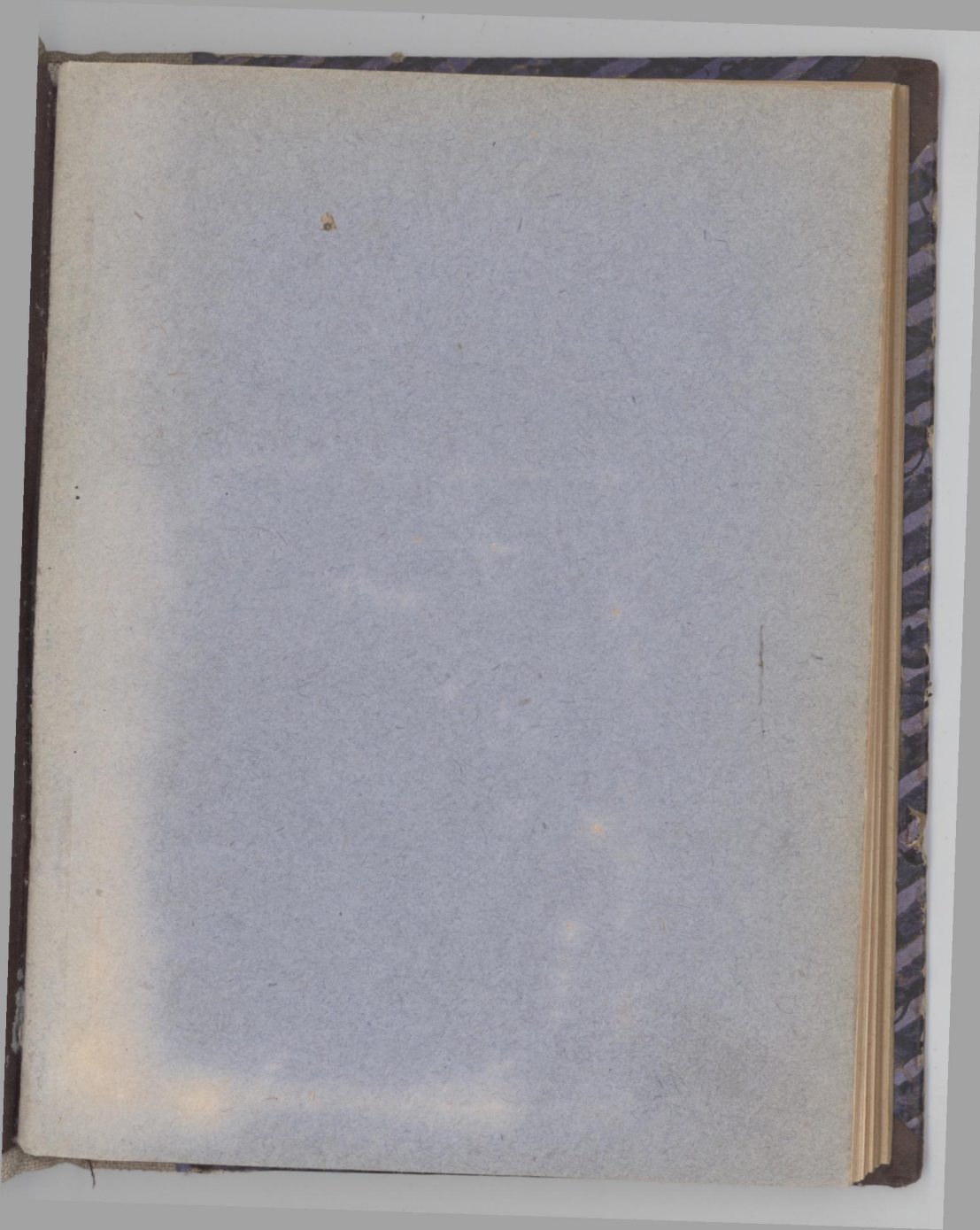
V.N. Karazin Kharkiv National University

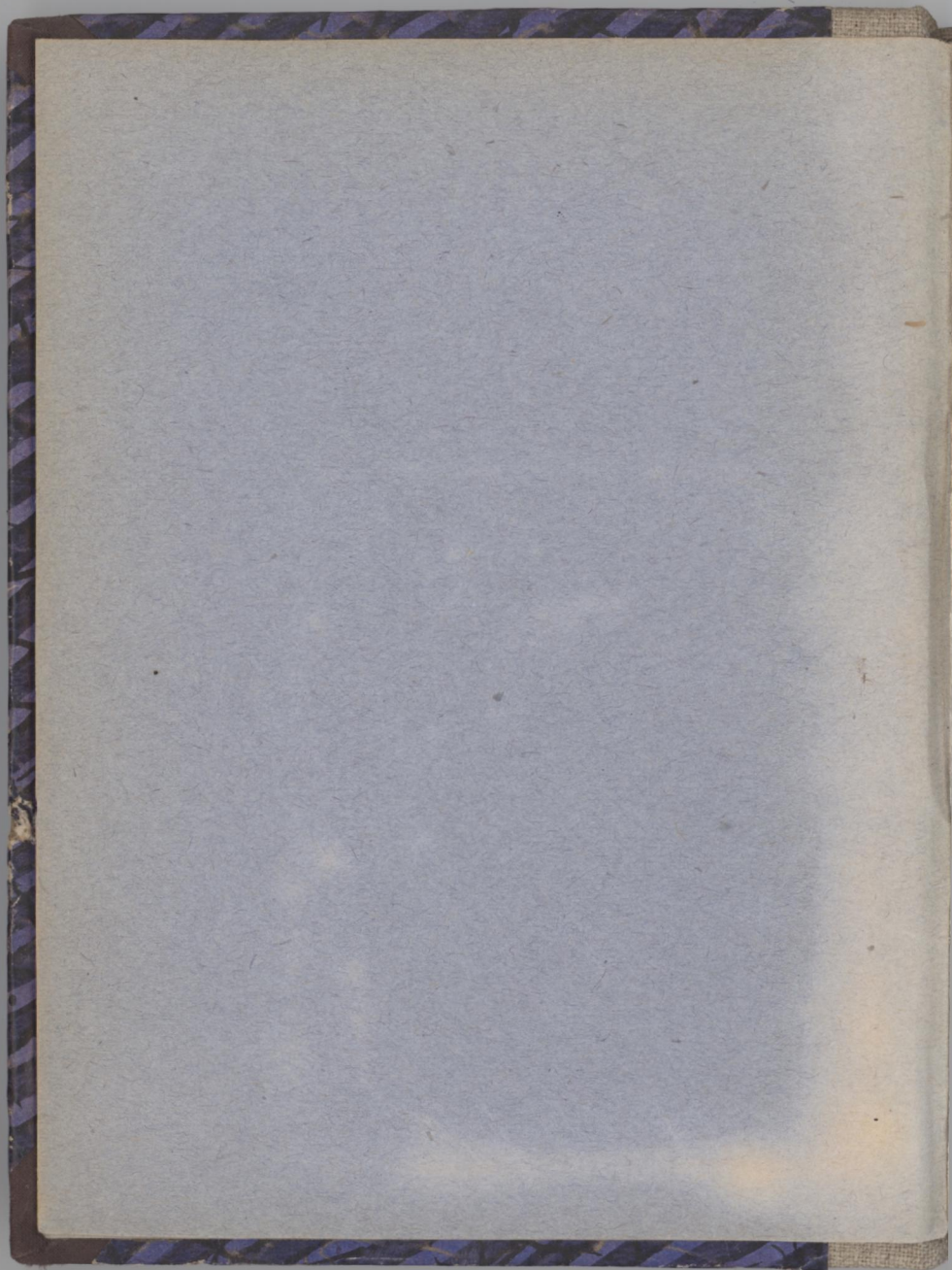

00467868

3

unsub

792 . (082) = 91 . 791

1934

~~12.11
10405~~

mi:

Г-214 1-й т. II

2.90

СПІЛКА ГАРТ
(ГАРТ АМАТОРІВ РОБІТНИЧОГО ТЕАТРУ)

12.11

10405

ГАРТОВАНИЙ ТЕАТР

(САМОДІЯЛЬНІ П'ЕСИ)

ЗБІРНИК ДРУГИЙ

ВІД РЕДАКТОРА Д. ЕЖИШКОГО
(ВІДПОВІДАЮЩОГО)

1926
366*

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ
1925

57

Друкарня Державного Видавництва
України № 1 ім. Г. І. Петровського
:: :: :: :: :: Харків :: :: :: :: ::

І. ГАРТОВАНИЙ САМОДІЯЛЬНИЙ ДРАМАТИЧНИЙ ГУРТОК

Випускаємо цей другий збірник гартованських п'єс і, користуючись нагодою, хочемо поділитись практичними висновками, здобутими за рік праці по клубах м. Харкова об'єднаних в Методологічному семінарі при Театральній Майстерні Гарт ч. 1.

Книжка ця, як і перший збірник, має назву „Гартований Театр“. Про те і в цьому збірникові ми не ставимо собі завданням розв'язувати проблеми сучасного театру загалом і виявляти нашу гартованську точку зору на нього. Справу цю ми лишаємо надалі з цілком певних причин: театральна секція Гарт'у, або інакше — Гарт Аматорів Робітничого Театру, має походження від первісної театральної ячейки — драмгуртка робітничого клубу. З драмгуртка черпає він свої сили, в ньому майже цілком проводить свою працю. Й цілком зрозуміло, що першим завданням собі ставить справу організації цієї галузи театральної роботи.

Нижче ми подаємо п'ять п'єс, які можуть бути прикладами для праці в клубах. В статті ж цій хочемо допомогти аматорові, і, взагалі, рядовому читачеві, розібратися в поданому матеріалі та дати кілька практичних порад, що до самодіяльної роботи.

Принцип самодіяльності мас, покладений в основу нашого методу, не новий сам по собі й стоїть на порядку денному нашої мистецької роботи ось уже мало не 7 років („колективна творчість“, „масове дійство“ теж, власне, різні види самодіяльності). Ми не тільки не відмовляємось від певного запозичення, а підкреслюємо його, вважаючи, що в такий тільки спосіб, шляхом товариського запозичення й одночасно поправок, можна дійти методу найбільш доцільного, продукційного. Разом з тим ми вважаємо, що наш метод, випробований у Гарті, являючись продовженням різних спроб у цій галузі, вносить в них багато цінних спрощень і тому є зручнішим для примінення по драмгуртках. Через простоту та свою безпосередність він може зробитися методом масового вжитку навіть без допомоги знавця театральної справи—а це-ж головна його заслуга, маючи на увазі брак театральних фахівців, співзвучних жовтневі та революційній суспільній роботі. В той-же час ми надто вважаємо на консервативність, яка панує серед старих сільських та міських аматорів, щоб не розуміти, що до самодіяльності зрушити драмгуртки можна лише помалу, і поруч з нею ще довго триватимуть старі способи роботи.

Нехай так. До того - ж треба зазначити, що само-діяльність, як усякий метод, не є самоціллю, а тільки засобом оновити, наблизити до вимог життя, а головне — створити театр нової культури, нового суспільства. Професійний театр ще далі стоїть від життя. Йому трудніше зробитись масовим чинником революційного суспільства. Драматичний гурток робітничого клубу має можливість і повинен першим повернути театр обличчям до життя. За ним підуть червоноармійські, сільські - незаможницькі.

Драматичному гурткові треба шукати собі місця в роботі клубу (сельбудинок також, врешті, є клуб), складовою частиною якого він є, й тільки базуючись на завданнях клубу, шукать методів та форм своєї праці. Робітничий, червоноармійський та селянський клуби — побутове явище нашого радянського життя. Клуб — друга школа, може тільки з більш широкими завданнями та відмінними методами. Не тільки виховати людину — навчання, освіта, політична освіта — організувати її, загартовувати. От і драматичний гурток повинен нести в клубі певну частину його обов'язків. Кожна вистава повинна мати своє призначення, свою мету. Гурток і клуб повинні знати, яку службову роль виконує дана вистава, для кого й до чого вона — без цього вистава губить всякий здоровий сенс.

От перша умова для драмгуртка, коли він хоче мати „повноправне громадянство“ в культурному

будівництві радянської республіки. Конкретні потреби нехай укажуть шлях до роботи.

Спробуємо накреслити кілька конкретних завдань:

- 1) Виховання членів гуртка й маси — глядачів.
- 2) Допомога в роботі іншим гурткам, які мають, прямі політико - освітні задачі (наприклад, самосвітний політичний, анти - релігійний).
- 3) „Театралізування“ радянських свят, демонстрацій, походів, ювілеїв, професійного й родинного побуту, щоби наші свята, походи й т. и., скидались на живі, карнавальні свята а не нагадували церковних процесій.
- 4) Підсобна роля драмгуртка в житті клуба.

Таким чином, можна определити зміст роботи драмгуртка, виходячи від завдань клубу. Тепер що до форми. Серед інших засобів впливу на маси, як чинник організуючий та виховуючий, театр був завжди найбільш приступним (включаючи сюди й кіно - театри, розуміється). Вистава не потребує від глядача ні підготовки, а ні яких спеціальних знань, і тоді тільки досягає вона впливу на широку масу. Треба пам'ятати, що робітник іде до театру і в клуб, щоб відпочити. Тому форма театральна повинна бути простою й легкою для сприймання. Всяка зарозумілість чи надмірна штучність не тільки не прищепиться в драмгурткові, але пошкодить простоті форми, її зрозумілості, а тому й зменшить силу вражіння від постановки.

II. ВИБІР ТЕМИ

Дуже важний момент у самодіяльній роботі — це вибір теми, сценарія. Часто - густо від невдалого вибору залежить провал роботи.

Коли розглядати гурток, як колектив, замкнутий у своїй праці й виходити від спрощеного розуміння колективізму, то повинно було - б вважати за найкраще, коли тема родиться в самому гуртку. Проте, таке розуміння драмгуртка неправдиве в корні, по - друге - ж у самому процесі вибору теми (коли гурток вільний вибирати) найбільш спостерігається „надужиття“ з боку сильніших членів гуртка, або й самого керівника. Робиться це дуже просто й цілком непомітно, ні для керівника, ні для учасників, результати - ж можуть бути дуже сумні — попередній звязок керівника - спеца з формами, смаками, ідеологією театру професійного неодмінно відіб'ється на темі. Тому треба вважати, що для гуртків починаючих, слабих (для них власне й пишуться ці рядки, бо сильні гуртки загалом потребують досконаліших форм роботи) слід додержуватися принципу „замовлень“ і „календарного“. Розуміється, слід було - б побажати, аби теми обговорювались у спільних засіданнях Правління та гуртків. Але й те, й друге служить одному принципу — придатність, потрібність даної теми для життя всього клубу й плановий звязок драмгуртка з роботою інших гуртків та цілим суспільним життям.

Приміром, клуб переходить у нове спеціально побудоване помешкання. Ясно, що Правління, вслід за бажанням усього клубу, буде жадати відповідної вистави від драмгуртка. І розуміється, що останньому замість „Панни Мари“, „Мартина Борулі“ чи „Бунтаря“ Мірбо слід спромогтись зафіксувати іменно цю подію (відкриття клубу) в театральних образах¹).

Разом із „замовленням“ повинно бути вказано, якої саме мети повинна триматися вистава — „цілева установка“. Це — необхідний елемент вистави коли остання має служити завданням політ-освіти та клубу. Бо - ж взагалі кожна п'єса, навіть старих буржуазних драматургів „чистого мистецтва“, мала завжди свою цілеву установку, тільки иноді вона була мистецьки захищена. Пролетаріату нема чого ховатись з цим. Тому в виставі, очевидно, може бути видна „тенденція“; її потрібно втілити в живі яскраві образи, художні форми, не зробити її надто штучною й надуманою, але у всякому разі під час

¹) Приміром, так: у першій картині показати на сцені, як було незручно працювати в старім помешканні: тіснота, холодно, а через це й інші місцеві ненормальності життя клубу. Зв'язати це з загальним станом країни й специфічними умовами району. В другій картині: історію будівництва нового помешкання (не було грошей, як їх доставали, боротьба за помешкання з б. власником будинку, заходи Правління й т. ін.). В третій — можна вивести інсценізований доклад голови Правління (з цифровими даними про вартість ремонту, декорацій, то - що), який може закінчитись просто загальним обговоренням дальшого влаштування клубу.

усієї творчої роботи мета повинна бути ясною для всіх учасників праці. Треба, одначе, зазначити, що таку роботу часто приходиться провадити наспіх (цеб-то лишається до призначеного дня 2.—1½ тижня на підготовку). На це треба зважати, але цього ніяк не боятися — спішність роботи часто сприяє, підносить настрій у гуртку, розбуркує енергію. Треба розраховувати, що в звичайний час учасники гуртка, стомлені від 8-ми годинного дня, не здатні напружено працювати, тому, пристосовуючись до обставин, треба вибирати легку роботу. Аж от підходить день свята. Весь клуб напружує енергію, щоби відсвяткувати добре. Передається енергія й на драмгурток — зростає охота не відстати від загалу. Учасники самі охоче працюють і беруть активну участь в компануванні п'єси. От у такий час найкраще робити колективну постановку в клубі. Керівникові тільки треба зуміти направити гуртян ув один бік, — і робота буде легко зроблена.

Але хоч ми й берем на увагу можливу спішку, навіть використовуємо її, проте, розуміється, треба намагатись, щоб праця драмгуртка, як і всього клубу, була організованою, плановою. Перша спроба самодіяльної роботи може бути й випадковою (ухопившись за добрий випадок можливо легше буде почати), але надалі слід намічати план роботи на 2—4—6 місяців. В основу плану треба взяти червоний календар — революційні свята, між цими датами вкropити інші постановки, скажемо, на

теми побутові. Одразу - ж можна взяти на увагу, що гурток раз - по - раз не зможе творити й тому між самодіяльними працями треба вставити й постановки готових п'єс.

III. ЗБИРАННЯ МАТЕРІЯЛУ

Коли тему намічено, приступають до збирання матеріялу.

Розуміється, керівникові гуртка треба заздалегідь, ще до вибору теми, підібрати хоч будь - який матеріял, щоб зразу - ж при першому обговоренні зрушити роботу. Дуже важно, щоб зразу - ж не стати на „мертвій точці“, бо перша невдача приводить до зневіри менш енергійно настроєних гуртян і може зруйнувати всю працю.

При збиранні матеріялу треба вчитувати 1) матеріял, який дає основні положення для вистави, 2) всякий инший, часто дрібний і розкиданий, але разом з тим живий, фактичний. Знайти перший — це по більшості справа органа, який подав замовлення: правління клубу, політ - освіта, культ-відділ. Коли - ж праця йде з ініціативи гуртка, то, очевидно, цей матеріял подає особлива комісія з 3 — 5 осіб (актив гуртка¹⁾). Дуже важно, щоб цей матеріял був заздалегідь розроблений, щоб драмгуртку в цілому не прийшлось тратити зайвого часу на цю додат-

¹⁾ Кілька найбільш активних членів гуртка.

кову працю. Коли тема — революційне свято, то цей основний матеріал можна завжди мати від Агітпропу ЦК партії, як тези свята та лозунги до нього. Так, що комісії доведеться лише підібрати необхідний книжковий матеріал, вибрати кілька сторінок для прочитання перед загалом та скласти особливий невеличкий доклад. Таким чином будемо мати розподіл всієї теми на кілька важних точок, та загальні дані до кожної з них — історичні справки, цифрові дані, літературний та газетний матеріал¹⁾.

Подаєте на загальних зборах гуртка цей доклад і ставите на загальне обговорення. Важно, щоб зразу було потягнуто загальну думку до доповнення поданого матеріалу й до доповнення конкретного, живого, з життєвих фактів.

Приміром, ви готуєте виставу на кампанію Доброхему. В докладі подали точки: розвиток військової хемії на Заході, жах майбутньої війни, заклик тов. Троцького до заснування Т-ва „Доброхем“, вживання хемії в сільському господарстві. Дані: хемічне озброєння капіталістичних держав, перелік газів, їх вплив, кількість вироблених газових знарядів, кількість заводів, кількість грошей витрачених у таких - то роках такими - то капіталістичними

¹⁾ Не обов'язково, щоб первісний розподіл так і лишився в виставі. Навпаки, цей розподіл являється тільки примірним і в праці окремі точки можуть бути доповнені, переміщені та цілком змінені.

державами. Зачитано було газетну статтю: Еджевудський арсенал в Америці. Тепер, коли ви поставите на обговорення, можливо, що серед гуртян знайдеться учасник великої війни, який розкаже, як він попав під обстріл газовими знарядями, як побило кілька його товаришів, як випадково він урятувався, які драматичні сцени бачив у той час і т.н. Такі оповідання цінні не тільки тим, що додають нові відомості по даному предмету, а тому, що вони притягають саму тему до гуртка, роблять ближчою, своєю. Щире оповідання учасника, чи свідка вплине на всіх, розбудить у кожному згадки, спостереження, думки. Зі всіх кінців почнуть додавати й свої відомості. Таким чином, почне поступати інший дрібний фактичний матеріал.

Коли навіть матеріал у перший вечір не поступить, то це ще не біда. Треба тільки розбудити загальну увагу в даному напрямку і, вказавши на джерела, дати завдання гуртянам ще добувати матеріал.

Весь поданий матеріал треба зараз же розбити по групах (взявши за основу перший розподіл на точки) та занотувати. В кінці кожного засідання, та на початку нового, слід перечитувати весь занотований матеріал, щоб гурток не забував.

Коли гурток неактивний, то трапиться, розуміється, що праця по збиранні матеріалу буде проводитись тільки 2—5 особами та керівником: це нічого. Нехай маса одразу і не подасть матеріалу. Важно,

щоб усі добре приймали його,— в дальшій роботі всі зможуть приміняти його до складання п'єси¹⁾.

На випадок, коли гурток особливо тяжкий, уже самий факт викладання гурткові незнаного йому предмету являється відрадним і сам по собі заслуговує оцінення, як виховуючий чинник.

IV. СЦЕНАРІЙ

В міру збирання матеріалів та класифікування їх намічається розподіл вистави на кілька частин, з яких пізніше мають оформитись епізоди, картини чи дії (ріжні назви частин приміняємо в залежності від меншої чи більшої спайки окремих частин і розміру їх). Сценарій найкраще писати по цих частинах. Для полегшення роботи увесь колектив слід розділити на комісії по кількості частин і передати окремим комісіям по частині. Практика показує, що виробити сценарія окремої частини в комісії в 5—8 чоловіка легше, ніж усім колективом у 20—30 осіб. При цьому не треба тільки забувати, що кожна частина має бути ув'язана з усім цілим, тому перед передачею в комісії цей зв'язок та мету окремої частини треба уянити та зафіксувати.

Працю в комісіях не слід залишати на довго. Практика показала, що один вечір (2—3 години праці) дає одразу конкретні результати — і коли

¹⁾ Рекомендується для збирання матеріалу спосіб вирізування з газет заміток, потрібних для даної теми.

можна, — добре в той - же вечір усім гуртком обговорити накреслені сценарії. Також потрібно в кінці вечора розподілити всіх учасників по окремих частинах та загадати кожному обміркувати до слідуючого разу свою частину. Передача сценаріїв до комісії і знову на загальне обговорення може тривати кілька разів, при чому, варто склад комісії кожного разу міняти так, що кожний протягом праці перебуває в кожній комісії. Це забезпечить від розривів між частинами.

Таким чином, основні риси сценарія (підкреслюємо — основні риси — можливо навіть частково) накреслилися. Коли в гурткові з якихось причин трудно втягти всіх учасників у загальну працю (може через брак часу), можна тоді розробку сценарія передати на актив гуртка.

Також цілком не потрібно чекати поки всі частини будуть розроблені, як і взагалі не можна вимагати від клубного гуртка, щоб неодмінно всю п'єсу було зроблено. Досить, щоб одна частина вдалась — хватайтесь за неї й, базуючись на ній, продовжуйте дальшу працю. Треба завжди пам'ятати, що сценарій — це п'єса без крові, кістк, мертва річ, і довго зупинятися на ній не можна — бо ви ризикуєте, що гуртiani перетомляться, почнуть позіхати й розійдуться.

Та й до того - ж треба сказати далі, що для продовження праці вже потрібні, власне, дієві особи й ситуація — причини дії та її розвиток і розв'язка,

V. ТВОРЕННЯ ТЕКСТУ В ДІІ

Тепер справа за словами. Текст нашої п'єси. Коли драматург пише драму, він уявляє цілу театральну ситуацію: декорацію, розположення речей на сцені, переміщення персонажів, їх характери та взаємовідносини. Тільки повне уявлення театральної дії дає йому змогу створити текст — слова окремих осіб.

Щоб п'єса була легкою, драматург повинен ніби розмовляти по черзі за всіх персонажів: влазить в шкуру одного, говорить дві — три фрази, одразу перескакує в шкуру другого — відповідає першому — далі в шкуру третього й т. и., не забуваючи в той-же час інших присутніх осіб під час цієї балачки, щоб дати їм можливість устряти в розмову в свій час.

Тільки повне охоплення всіх сторін дії на сцені, яскраве уявлення, до маленьких дрібничок, самими створеного сценарія, а головне — здібність перевтілюватися (міняти за одну хвилину 10 — 30 шкур) дає можливість творити драму. Але цього ще мало. Мало вміти уявити себе й змогти промовлять від такого-то, чи такого. Треба ще й змогти слова їх *записати*.

Перед гуртком, здавалось-б, зразу стоїть нерозрішима завдання. Де вже нам — не драматургам і не талантам, звичайним простим і напівграмотним (або й цілком неграмотним — трапляються на жаль і

такі серед нас) творити й писати. Проте, спробуємо намітити шлях дальшої роботи практикований нами при різних випадках по багатьох клубах.

Трудно одному чоловікові уявляти, як рухають, „діють“, говорять, яке положення займають 5 осіб на сцені, але зовсім легко кожному з 5 акторів уявляти себе одного з них і, маючи в голові „загальний план своїх вчинків“ — (а такий план є в сценарії) добудувати в своїй фантазії деталі цього плану й, згідно, ним виконати свою роль в рухові, дії й словах. Цеб - то пожити на сцені за другого, скажемо — прибігти нашвидку в кімнату зробити 2 — 3 запитання, дати відповідь самому на кілька запитань, розсердитись, грюкнути дверима й вибігти — зовсім легко. Кажуть - же в житті — „він довів свою роль до кінця“ — цеб - то в тому розумінні, що „розиграв“, удав когось. І нема такої людини, яка - б не „грала“ в житті, хоч один раз „грала“ за свій вік.

І от якраз, покладаючись на цю загально - людську здібність, ми вважаємо, що для створення тексту потрібно тільки роздати ролі (краще, коли їх добровільно розберуть самі гуртяни) і пускати дію в ход. Спочатку, непевне, боязко, але далі твердіше, один за одним почнуть „діяти“, ходити, сидати, вставати й говорити. Найголовніше — примусити *заговорити* вільно, просто, як у житті (без жадного патосу чи якого - будь підвищення тону, без „гри“; коли заговорили (нехай навіть тільки 2 з початку) — далі вже піде!

Пройшли таким чином одну сценку (1 вихід) — зупиніться. Поділіться думками — вчасники та й усі присутні взагалі — чого бракувало. Зробивши певні поправки, подавши думку що до зміни фрази такої чи такої, повторіть ще раз її, й ще раз. Аж поки не встановиться щось більш - менш ув'язане, певне. Тим часом, під час самої гри хай хтось записує (хоч уривками) зі слів учасників текст. Коли можна, — посадіть окремого секретаря (навіть 2).

Маючи ці уривки, сідайте до столу й разом, цілим колективом, встановіть повний текст. І так від сцени до сцени, по шматках. Розуміється, що не всі вчасники зразу орієнтуються — прийдеться навіть де-яких неудачних замінити, другим доведеться проробити сценку дома, для де-яких може навіть прийдеться керовникові, чи комусь, написати ¹⁾... Ріжні комбінації можуть бути примінені — керовникові й активові доведеться скомбінувати це все на основі принципу *творення тексту в дії*.

Коли текст написаний, треба знову його театально перевірити. Після перевірки знову зробити поправки, зміни, й так до того часу, коли він цілком буде задовольняючий. Треба тільки не забути в кінці переглянути первісні завдання — звірити, чи в формах тексту не буде порушено головних тез.

Але, як показує практика, такий спосіб дуже добрий, як правило. В той- же час часто-густо

¹⁾ Притягніть до цього літературний гурток, редколектив стійної газети.

можна, буває момент імпровізованої розмови на сцені одкидати цілком, або частково, для окремих осіб у залежності від їх здібности та розвитку. Тоді після сценарія приступаємо одразу до колективного писання тексту (як запорожці Султану за Репінською картиною — „пиши!“...). Тоді набирає найбільшої сили контрольна театральна перевірка тексту. Але це легко зробити, бо можна вже потроху допомагати учасникам, нагадуючи написаний текст ¹⁾).

Театральна перевірка має величезне значіння. Вона відразу викриває всі помилки написаного: всі довгі не живі, вимучені монологи й діалоги, одразу впадуть у вічі, плутанина реплік, неясність виходів та входів, місця для виходів — все затушоване в читанні, відразу стає ясным після театральної перевірки.

VI. ПОСТАНОВКА П'ЄСИ

Працюючи далі над постановкою п'єси, треба наприкінці не забувати, що вистава повинна проходити живо й стройно, тому в дальших репетиціях треба зменшувати, а то й цілком уникати, нового творення чи нової імпровізації й намагатися затвердити виставу в закінчену сталу форму. Роді повинно знати добре, кожен учасник повинен добре знати

¹⁾ Ні в якому разі не допускайте, щоб це нагадування скидалося на старе суфлювання. Для цього: а) ніколи не подавайте інтонації фрази, б) не давайте цілої фрази, а тільки перше слово, в) найкраще подати думку — пригадати.

свої виходи та місце на сцені, навіть пози — щоб під час вистави не було жадної розхлябаності чи непевності. Щоб бути чинником організуючим, сама вистава повинна бути добре організована й цілком закінчена, щоби зробити вплив на глядачів.

В той- же час працю над технічною удосконаленістю вистави слід і далі вести шляхом колективу. Режисера - постановщика в повному розумінні цього слова, тут уже бути не може, бо всі писали — творили—п'єсу, кожен чудово знає її до самих подробиць, і не потребують тих вказівок, які, звичайно, дає режисер. Керовникові гуртка слід упорядковувати всі питання, які виникають, шляхом гуртового обговорення. Кожен актор повинен сам знайти характерний вираз для своєї ролі. Треба уникати „показування“: „Т- шу керовник, як мені тут сказати“? — часто чуєте ви запитання в гуртку. „Не знаю, спробуйте зробити, шукайте самі“. Тільки таким чином можна приучити гуртян до *самостійної праці*.

Завдяки тому, що п'єса добре відома кожному членові гуртка й ролі ще до репетицій у всіх „на слуху“, а особливо через те, що ситуація кожному добре відома, — в постійному підказувачеві великої потреби нема. Розуміється, хтось нехай потроху підказує — допомагає дієвим особам — але ні в якому разі не допускайте справжнього суфлювання — *дословного підказування*. Останнє, на нашу думку, являється найлютішим ворогом усякій живій

роботі. Чого можна чекати від учасника, якої самодіяльної думки, колективної праці, коли він звик, як папуга, слово за словом, фраза за фразою плестись за суфлером? Техніка говорення за суфлером є трудна річ, але через опанування нею кожен аматор (трапляється часто це й з профакторами) здобуває собі певний трафаретний спеціально „театральний“ тон, що його прив'язує до кожної сказаної фрази. І врешті, трапляється так найчастіше: в життю говорить добре, відтіняє кожную фразу живою інтонацією, а тільки почне під суфлера — зараз упадає в певну, нічим не виправдану, однотонність.

* * *

Розуміється, що вказані нами методи прищеплюються в драмгуртках дуже поволі. Тисячі драмгуртків здавна всмоктали в себе звичку працювати „по добрих п'єсах“. П'єси ті часом відстали від життя на 50 років, старий - же, ліниво - пасивний спосіб художньої праці, стоїть на перешкоді тому, щоби власною творчістю взяти те, чого ніхто не дав готового.

Треба визнати одверто, що зараз драмгуртки мають надзвичайно відсталий та пасивний склад. Система старого побутового аматорства створила цілі кадри людей, яких перевиховати тяжче, ніж нових створити. Спробуйте ви переконати аматора, який з перших слів заявляє: „я 25 років на сцені й прийшов сюди, щоби грати, яку

ви мені ролю дасте?“ Пасивність до всякої нової живої думки, бажання задовольнити своє „акторське честолюбство“, а головне — відірваність від громадського життя, брак розуміння класових завдань гуртка — от де головна перешкода. А не забуваймо що старі аматори виховують і кадри молоді.

Але так само, як певна система (старе аматорство) створила цілі кадри аматорів, так само початки роботи самодіяльності почнуть одразу притягувати до драмгуртка новий елемент, комсомольців, партійних, активних громадських робітників, що за собою поведуть і відсталих. Здоровий, пролетарський, батрацький та незаможницький молодняк, менше зіпсований старовиною сам потягнеться до активної праці, як зрозуміє користь її. А користь її не мала — і це суспільна користь.

До чого - ж веде самодіяльний драмгурток?

Веде до того, щоби театр зробити засобом життя-будівництва, а не солодкої забави ситих перекормлених людей. Член гуртка привчається свідомо розбиратися в усіх життєвих питаннях — від перспектив світової революції до найменших дрібниць щоденного побуту. Він привчається формувати свої думки й їх висловлювати: живим словом, рухом, пером. Одночасно — член гуртка привчається передавати свої думки, свою свідомість, свої переживання масам, впливати на них, будити їхню думку й почуття. І все це — в легкій захоплюючій формі художньої театральної творчості.

Так — під театр підводиться нова широка су-
спільна база й сам він робиться чинником життє-
будівництва, стаючи одним із широких виходів
для творчої енергії мас¹⁾.

Л. Болобан

¹⁾ Ця стаття оброблена та зредагована в комісії Методо-
логічного семінару при Театр. Майст. Гарт ч. 1,

НА ФРОНТІ ПРАЦІ, ЯК У ЖОВТНЕВІ ДНІ

П'єса на 3 дії з прологом.

Цю п'єсу зробив колективом Майстерні Гарт ч. 1 на святкування 7-их роковин Жовтневої Революції й виставляв 7/XI - 24 р. в районному клубі ім. 1-го Травня на Основі (околиця м. Харкова).

Ще задовго до початку робіт у Майстерні стояло питання про вибір „базиса“ для Жовтневої постановки. Виникло дві пропозиції: 1) робити на тлі історичної розвідки Джона Ріда „10 днів“, 2) будувати сучасну агіт-п'єсу, базуючись на учоті здобутків революції за 7 років та останніх подій. Врешті зупинились на останній. В перших числах жовтня було приступлено до збирання матеріялів. Кожному майстернякові ставилось в обов'язок вишукувати матеріяли по певній галузі. На спільних засіданнях обговорювали та класифікували їх. Таким чином намітилось кілька розділів: конференція в Англії, повернення Савінкова, повстання меншовиків у Грузії, Китайські події, підвищення продукційности праці в місті й на селі, змичка, нарешті АМСРР та Бух. СРР й т. ин. Величезна кількість самих різних і пекучих справ. Всього не охопити. Необхідно головне схопити. А з чого почати й ніхто не знає. Очі розбігаються. А тут ще до того що день, то новини: Ленінградська повідь. Ходили навіть до Губкому за порадою.

Нарешті погодились: взяли в основу постановки агітацію за підняття продукційности праці, й до цього причіпляли в міру можливости инше.

В перших числах жовтня намічається кістяк п'єси з розподілом на 4 дії: 1) На селі, 2) На заводі, 3) За кордоном, 4) На заводі. Ділимо майстерню на 4 комісії й передаємо для вироблення сценарія. Кожна картина пережила кілька серйозних операцій перше ніж побачити світ. Особливо багато суперечок виникло з приводу II й III дій. Замість першої дії лишили тільки пролог.

Текст писали за тиждень до постановки, так що на репетиції лишилось дуже мало часу. До того - ж події перед 7/XI, а саме, — перевибори англійського парламенту та історія з фальшованим листом, примусила в останні дні робити наспіх зміни та доповнення.

ПРОЛОГ

(Діється перед зачиненою завісою)

(Селянин, жінка з дитиною та син ідуть через залю й сваряться)

Жінка — Ой, не дратуй мене, кажу, не піду.

Селянин — Бо дурна.

Жінка — Дивись, який розумний найшовся. Це після того, як комуни зазнав?!

Селянин — Ото - ж. Ходімо, то й ти там порозумнішаєш.

Жінка — Бачили вже отих розумних. Люди добрі, хоть ви йому втолкуйте! Відмовте його від отої комуни, бо там - же всі безбожники.

Селянин — Бо розумні люди.

Жінка — Не хочу я, чуєш, не хочу, щоб на мене батюшка пальцем тикав, як на отих комуністів.

Селянин — А ти йому дулю покажи, то він і не буде тикати пальцем.

Жінка — Чуєте, люди — здурів... Дулю батюшці. Ой, боже - ж мій... церковка свята...

Хлопець — Мамо, та ви - ж самі за зиму ні разу не були в церкві, бо чобіт не було.

Жінка — Хоть на Різдво, а була.

Селянин — Не витерпіла, позичила таки чоботи в сусідки та останні три копійки на свічку попові занесла.

Жінка — А ти тепер хочеш, щоб я й разу в церкві не була та й тягнеш мене до отої комуни.

Хлопець — Та ходімте вже, або туди, або сюди, бо я їсти хочу.

Селянин — Ото вертайся з матір'ю додому, там пальці посмокчете... бо більше нічого.

Хлопець — Мамо, слухайте тата — ходімо, там гарно, пісні співають.

Жінка — А, на кутні - б вони заспівали. Які батьки, такі й діти ростуть. Та що з нього й виросте, коли-ж воно не хрещене. Ні — здохну отут, а не піду.

Селянин — Чого-ж його здихати, як можна гарно жити. Ходім, а то он уже люди сміються.

(Виходить на авансцену)

Жінка — Та з тебе-ж і сміються, що жив, як чоловік, а то здурів — у комуно захотілося.

Селянин — Отут тобі й жить.

Жінка (*Озирається*) — Де?

Селянин — Оце-ж колектив.

Жінка — Який колектив?

Селянин — Ну, комуна, як ти кажеш.

Жінка — Ой, людочки, ой, пропала. Ні, я тут не буду. Ходім, Петрусю, бачиш — батько з глузду з'їхав (*Тягне хлопця*).

Селянин — Зажди. (*Тягне хлопця собі*). Пустити хлопця.

Жінка — Ходім, Петрусю.

Хлопець — Ой, не хочу додому, ой, не тягніть мене.

Селянин — Пустити його. (*Тягне до себе*). Кажу, — пустити, (*Заміряється*) бо як торорохну...

Жінка — Ой, рятуйте, вб'є.

(Входить Голова Сіль. - Госп. Комуни).

Голова — Що таке скоїлось?

Жінка { ^{Разом} Ой, сказився чоловік?

Селянин { ^{Разом} Бачили ви отаку жінку, я... Ми оце прийшли до комуни, в колектив, значить, де тут голова?

Чоловік — Оце - ж я й голова.

Жінка — Ходім, Петрусю (*Тягне його*).

Селянин — Ага, так оце — я, а це — вона, а це — воно.

Жінка — Кажу, ходім до дому.

Селянин — Та зажди. (*До голови*). Оце вона тягне додому, а де та дома, то вона й сама не знає. Хата завалилася, тини давно попалили, був зозулястий півень, та й той забіг, бо їсти нічого... (*До жінки*). Чим ти далі житимеш?

Жінка — А як раніш жили, як батьки наші жили? Якось-то воно прожили-б. Земельки - ж дали.

Селянин — Що ти з тою землею робитимеш? Коня нема, плуга нема, пальцями шкрябатимеш?

Он, поглянь на таких, як я — мають землю, що-ж вони в силах обробити як слід? Задряпав якимось, поволік, посіяв, та й сидить, дума собі — якимсь-то воно буде. А воно чорт батька зна що й уродило. Та й сидить, знову голодний та холодний, дума — а якимсь-то воно буде. Ні, я так бачу, що одному не завести господарства, треба гуртом усе робити... так я оце й прийшов до гурту.

Голова — А ви подавали заяву?

Селянин — Подав... Федір Безхатній...

Голова — О, так тебе уже прийняли.

(Хлопець з радощів танцює).

Жінка — Куди прийняли. Я не хочу.

Голова — Ого, поживете, то й раді будете. А це добре, що наш гурт більшає. Ти, здається, в заяві писав, що слюсарем був та й за машинами можеш ходити... бо в нас машини... (Крутить головою).

Селянин — А де вони? Можна на них поглянути?

Голова — Он, під повіткою, за отою великою коморою.

Селянин — От, люблю машини... я зараз. (Швидко пішов за завісу).

Жінка — Куди ото побіг? Що вона твоя ота машина?

Голова — А тепер вона й його буде, і ваша, й моя, гуртова, значить.

Жінка — Не хочу я гурту. І робити на гурт не хочу...

Голова — І гурт на вас працює, і ви на гурт. Ви бачите оцю економію, що ми тут живемо, чия вона була?

Жінка — Ну, пана Безобразова.

Голова — Ви ходили на працю в економію?

Жінка — Ну, то що.

Голова — І я ходив. Усі ми працювали на пана. Все - ж це робили ми...

Жінка — А пан гроші нам платив.

Голова — Так, платив. Платив, а скільки грошей Безобразов возив за кордон та синки в карти програвали, а де він брав їх? Не сама - ж земля родила. Тепер усі, хто тут робить, роблять на себе.

Жінка — Так то - ж таки мої гроші були, я за них що хотіла, те й купила... ні, ви й не кажіть.

Голова — От так і в колективі: чоботи вам потрібно — куплять, або свій швець пошіє, та ще кращі, ніж ви купували за оті зароблені гроші.

Жінка — Ви що не говоріть — то пан був, а тут усякі люди.

Голова — Та ви самі побачите, що в нас гарно. Заходьте, в нас зараз будуть обідати, підобідаєте.

Хлопець — Ходім, мамо, ходім.

Жінка — Та обідати можна, а жити — то хто його знає.

(Пішли з хлопцем за завісу. Повертається селянин)

Голова — Ну, що, поглянули?

Селянин — Да... справа, як біля батькового воза. Такими машинами багато не втнеш.

Голова — Отут наша й біда. Ми й самі знаємо, що наші машини не пригожі, потрібно купити нові, у нас і гроші є, але треба в губерню їхати на завод, а хто поїде, коли в цій справі ніхто не тямить.

Селянин — Так що - ж, коли нема кому, я можу поїхати.

Голова — Що, згоден? І зможеш вибрати?

Селянин — Та за це вже будьте певні.

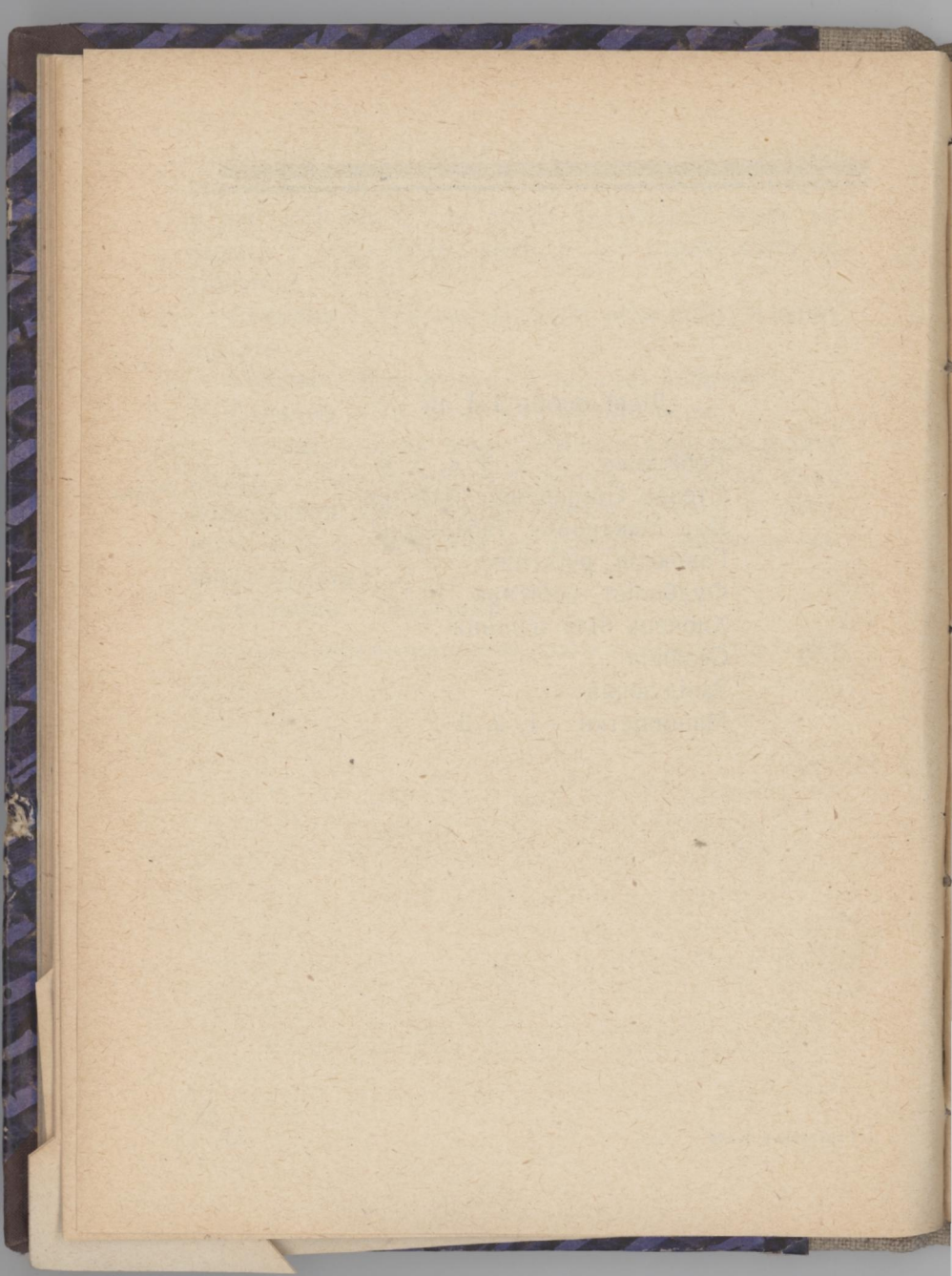
Голова — О, на вовка помовка, а він сам у хату шусть... Так ми завтра зробимо постанову, дамо посвідчення, гроші, та ще одного чоловіка в допомогу, а то й сам гайда до губерні. Значить — машини будуть?

Селянин — Побачимо...

(Селянин і Голова виходять на бік, одразу починається перша дія.)

Дієві особи I-ї дії

Робітники — 1, 2, 3, 4, 5, 6
Степан Степанович, майстер
Іван Макарович, табельщик
Гаврюша, робітник
Фудболіст, робітник
Хлопець біля машини
Селянин
Завідуючий
Машиністки — 1, 2, 3

ДІЯ ПЕРША

Темно. Тиша. Перший гудок. Павза. Другий гудок — завіса підіймається. На сцені проходна кімната заводу. Табельна дошка. Годинник. Троє дверей: з надвору, на завод і в контору. Після другого гудка виходять два робітники: проходять мимо дошки, вішають номерки і йдуть далі — табельщик тут-же спить. Після 3-го гудка входять ще двоє робітників. Надходять до сплячого табельщика — Івана Макаровича.

1 робітник — Колька, глянь, Іван Макарович червячка давить. Ха, ха, ха...

2 робітник — Да, не спав нічку, от і надолужує... А наших уже зібралось чимало...

1 робітник — Та майже весь завод... (*Придивляється до дошки*). Чоловіка двадцять ще нема...

2 робітник — Мишка, слис... Я помітив, що Іван Макарович частенько отут дримає.

1 робітник — Да, підгулює...

2 робітник — Знаєш, давай йому отут упаяєм щось.

1 робітник — Що?

2 робітник (*Поглядає навколо*) — То от що, — двері на засов... і „ваших нєт“.

1 робітник — Ідьоть... Ша... хтось наче йде...

2 робітник — Зривайсь... (Побігли до цеху, лишивши двері на засові. Хтось підійшов — двері засунуті. Стукає. Ів. Мак. спить. Сильніше стукає в двері. Ів. Мак. прокинувся).

Ів. Макарович — Де? Чого... А... Хто там грюкає? Ну, йди. Та чого воно грюкає? Іди. Двері одчинені.

Голос за дверима — Відчини...

Ів. Макарович — Та тобі - ж говориться — відчинено. (Іде до дверей). Тьфу... Іродової віри... щоб тобі руки повсихали... От, стерво якесь засунуло (Одчиняє). А, це ти, Гаврюшка. Чого - ж так пізно?

Гаврюша — А ви ще не відмічали? Я трохи той...

Ів. Макарович — Та зараз уже буду відмічати. Бачиш... по правилу, так воно... тебе вже й пустить нельзя.

Гаврюша — Та єрунда. Закурюйте, Іване Макаровичу.

Ів. Макарович — Що це ти так забагатів... „Раковського“, брат, куриш...

Гаврюша — Та вчора одному примуса полагодив... Півтора карбованця й підробив...

Ів. Макарович — Коли - ж ти встиг? Учора, бач, бідкався, що багато спішної роботи, а виходить, що й з примусом устиг...

Гаврюша — А... Іване Макаровичу. Хіба ви не знаєте... Та хто - ж собі ворог? Як нема головного в цеху, то й підробиш щось... а спішка...

вона не втече. (Показує з - під поли примуса). Ось, бачите? Поки нема майстра — побіжу. Завтра знов на „Раковського буде.

Ів. Макарович — Ну, гайда, гайда.

(Входять машиністки)

1 машиністка — Ох, як я спати хочу.

2 машиністка — А ти хіба не спала?

1 машиністка — Ах, розумієш: я вчора в кіно пішла „Тайну брака“ дивитися. Ти не бачила цієї картини? Боже, яке чудо. Я подивилась, вийшла з кіно й не видержала: купила квитка й знову пішла дивитись.

2 машиністка — Що-ж там такого?

1 машиністка — Розумієш, там такі моменти... (Говорить на вухо. Далі обидві сміються. Входить 3-я машиністка з плачем. Перші дві кидаються до неї).

1 й 2 машиністки — Що з тобою? Нінко, чого ти?

3 машиністка — Вчора останні руб двацять заплатила за манікюр і на тобі... Їхала зараз у трамвай, народу повно; якийсь нахаба своєю засмальцьованою шкіряною тужуркою зачепив і зламав нігтя... а-а-а...

1 й 2 машиністки — Ай, ай, ай. (Виходять до контори).

4 робітник (Входить) — Це чорт батька зна що таке. Чи він запізнився, чи зовсім не прийде. Хоч-би ключа передав.

3 робітник — Та не гарячись, може й прийде...

4 робітник — Прийде. Робота стоїть. Ти-ж зрозумій: один не прийшов, а десять через нього гуляє, а ще кандидат у завкома. *(До табельщика).* Іване Макаровичу, кладовщик не приходив?

(Входить Степан Степанович)

Степан Степанович — Де мені змазки дістати?

3 робітник — А ти що, вперше сьогодні на завод прийшов, не знаєш?

Степан Степанович — Піди ти взнай: учора Петренко видавав, позавчора Грінберг, а сьогодні ні того, ні другого немає. Ну, й робота... *(Вбігає хлопець).*

Хлопець — Степане Степановичу, машина як пороса кувікає, давайте змазку.

Степан Степанович — Чим я її мазатиму. З носа. Іди та й поглядай.

(Хлопець побіг назад у цех)

4 робітник — О, чув. Учора води не було — котлол лопнув, а сьогодні машина зіпсується без змазки, а завтра будемо сидіти та й кукати: станемо на консервації, от тоді й заспіваємо.

3 робітник — Та... хай заводоуправління дбає. Ходім, якось - то буде.

4 робітник — А - а... Заводоуправління; на нього надійся, а сам не площай. *(Степан Степанович примостився курити. 3-й і 4-й робітники вийшли).*

Степан Степанович — Оце вчора я, грішним ділом, до церкви зайшов... да-а... Автокефальна церква, що й не кажи.

Табельщик — Ув отця Леонтія?

Степан Степанович — Еге-ж. Ну, й проповідь говорив; красиво, голосно... а впрочім — єрунда. А то ще вчора на баскетболії був: гра така нова є — баскетбол. Хороша гра... Як загорить... Як загорить... *(Входить селянин)*.

Селянин — Доброго здоров'ячка.

Ів. Макарович — Драсте... А чого ви хотіли?

Селянин — Тут той... з нашого села чоловіча є.

Ів. Макарович — Який чоловіча? Де він?

Селянин — Та тутечки... при заводі працює. Сусіда мій, з нашого села. На прізвище Іванченко.

Ів. Макарович — А на віщо він вам потрібен?

Селянин — Та це я приїхав машини купувати, та й хотів зі своїм чоловіком побачитись.

Ів. Макарович — Про машини треба в конторі питати.

Степан Степанович — Іванченко... Стой... який, пак, його номер. Ага — 122. Та Іванченка навіть сьогодні в заводі нема.

Селянин — А як його до контори пройти.

Ів. Макарович — Отуди. *(Селянин пішов)*.

Футболіст *(Виходить із цеху)* — Степане Степановичу, здрастуйте. Ну що-ж, були вчора? Ну, й матч, давно такого не було: п'ять сухих загнали.

Козаков з пенделя як шугнув, так голкіпера з м'ячем і загнав...

Степан Степанович — Що-ж ти, брат, учора підкачав?

Футболіст — Так він-же мені ногу підставив. Ат, з таким грати... Ходім, Степане Степановичу, по кухличку ковтнемо.

Хлопець (*Входить*) — Степане Степановичу, машина чогось стукає біля ричага; ходіть швидче.

Степан Степанович — Коло ричага? Це, мабуть, шайба — сам не можеш? це — дурниця.

Хлопець — Їй-бо, Степане Степановичу, боюсь, — ніколи ще в машину не лазив.

Степан Степанович — Ех, ти. Цілий рік, зі мною коло машини крутишся й не додивився, як коло машини ходити. Коли я вже з тебе, пацана, інженера зделаю... Іди, лишень, іди. Привчайсь, я зараз. (*До футболіста*). Ну, пішли. Іване Макаровичу, ми на п'ять хвилин. Можна?.. На - скорую...

Ів. Макарович — Та йдіть. (*Ст. Степанович та футболіст виходять у двері на вулицю*).

Селянин (*Входить, до табельщика*) — Дозвольте вас запитати, де-б можна було подивитись... мені треба рядову сіятку...

Ів. Макарович — А завідуючого нема?

Селянин — Та не прийшли ще.

Ів. Макарович — Ідіть на Конторську вулицю... а ось він іде.

Завідуючий (*Входить*) — Скільки разів я казав

перемалювати вивіски — так неначе над трактиром.
Іване Макаровичу, перекажіть завхозу.

Ів. Макарович — Слухаю.

Селянин — Я до вас, тов. завідуючий.

Завідуючий — В чому річ?

Селянин — От, значить, мене прислали купити у вас на заводі сільські машини, колективу-ж можна в розстрочку. Ось у мене папери від колективу.

Завідуючий — Покажіть. (*Селянин показує, зав. переглядає*). Тут треба печатку... тут не завірено... а тут підпис не розборчивий... Не годиться.

Селянин — Як-же так не годиться?

Завідуючий — Доведеться вам поїхати назад і все зробити...

Селянин — Як-же це? Та мені-ж за 120 верстов їхати.

Завідуючий — Це мене не торкається.

Селянин — Товаришу, та як-же це буде?

Завідуючий — Вибачте, але я не маю часу з вами балакати. (*Хоче іти до контори*).

Селянин — Так тоді дозвольте вас, товаришу, запитать, скільки стоїть у вас плуг Сака?

Завідуючий — 21 карб. 50 копійок, а зі скидкою 19 — 75. (*Пішов*).

Селянин — Дев'ятнадцять сімдесять п'ять.

(За кулісами піднімається галас)

4 робітник — Зупиніть машини... Зупиніть машини...

2 робітник — Що сталося?..

4 робітник — Хлопець попав у машину?..

(Вибігають кілька робітників)

3 робітник — Води, води скоріше...

4 робітник — Де Степан Степанович — хлопець у машині...

1 робітник — Що? Що таке в машині? Яким чином?

(За кулісами крики: „Несіть сюди. Обидві ноги відхватило“.
Вбігає кілька робітників)

5 робітник — Де заводський лікар?

3 робітник — Дзвони по телефону до лікарні.

4 робітник — Дайте заводську лікарню. Лікарня? Негайно лікаря на завод. Нещастя... попав у машину... що, нема?! (*До всіх*). Чорт... лікар ще не прийшов на посаду. (*Кидає трубку*).

5 робітник — Скоріше беріть адміністраторів автомобіль, їдьте на квартиру до лікаря.

Всі — Автомобіль, автомобіль...

6 робітник (*Вбігає*) — Автомобіля нема.

4 робітник — Де-ж він?

Завідуючий — Автомобіль... Автомобіль... (*Побіг*).

3 робітник — Ага, знайдеш тепер того автомобіля... його жінка катається...

2 робітник — Еге, поїхала на базар огірки купувати на зиму!

(Ст. Ст. вбігає з футболістом)

5 робітник — Степане Степановичу, Ванька попав у машину!

Степан Степанович — Що? Ванька? В машину?
(Побіг, за ним усі)...

Селянин — Ну, й робота...

(Завіса)

Дієві особи II-ї дії

Голова Правління „Спрут і К^о“.
Директор
Секретар
Кур'єри 1, 2, 3
Професор
Генерал Верлен
Грузинський емігрант
Генерал Боголюбов — російський емігрант
Телеграфіст
Агент Компанії — 17 - й
 ” ” 32 - й

ДІЯ ДРУГА

На сцені головна контора Міжнародної Компанії сільсько-господарських машин „Спрут і К⁰“. Діється в Америці. На сцені радіо-приймник, секретар.

Телеграфіст — Говорить Міжнародня Компанія сільсько-господарських машин „Спрут і К⁰“. Повторюю вам: Міжнародня Компанія „Спрут і К⁰“... Я слухаю ... Що ... Скільки тисяч ... Повторіть ще раз ... Нічого не чую ... Науен ... К чорту Науен ... дайте Москву.

Директор (*Входить*) — Ну, що, як: одержано відомості з Москви?

Секретар — Ні, не маємо й досі. З самого ранку на Атлантичному океані буря. Сполучення по радіо перервано.

Директор — Так затребуйте по кабелю.

Секретар — Зараз. (*Дзвонить*).

Кур'єр 2 (*Входить*) — Одержали зводку від Вінніпезького заводу.

Директор (*Читає зводку*) — Тракторів 40-сильних — 1.250, а 16-сильних — 7.000, сіялок — 10.000, косарок-лобогрійок — 7.500, а решта плуги—38.000.

Секретар (*Кур'єрові 1-му*) — Передайте негайно.

Директор — Добре. Погрузіть на пароплави в Австралію 3¹/₂ тисячі лобогрійок. В Трансваль підє частина 40 - сильних. З Франції замовлень не було?

Секретар — Не було. А що робити з останніми? Завалено плугами всі склади в Сан - Франціско.

Директор — Дурниця, як тільки візьмем концесію в Сибіру, то й цих мало буде. В кабінеті хто?

Секретар — 17-й робить доклад з Благовіщенську та 32-й з Донбасу. А в містера Фарда з самого ранку генерал Верлен з грузинським емігрантом.

Директор — Генерал Верлен? Тільки цей осто-лоп може довіряти грузинським пройдисвітам.

Секретар — Я також не вірю в успіх цього повстання — кучка бувших князьків, що втратили свої маєтки.

Директор — А про Донбас які відомості?

Секретар — Здається, все добре. Продукції їм не підняти. Грошей нема. На заводах нєлад. Наші роблять своє діло.

Посильний (*Входить*) — Екстрєнна телеграма Компанії „Спрут і К^о“. Розпишіться.

Директор (*Читає телеграму*) — Від більшовиків цього можна було сподіватись, чортяка-б їх узяла. (*Телеграму зімняв і кинув. Біжить до кабінету, по дорозі його зупиняє профєсор*).

Профєсор — От добре, що я вас застав. Я вам приніс свій твір „Економічна розруха в Росії.“ Що ви думаєте з приводу 7-ї формули, 13-го пакту, літери Б.

Директор — Б? Потім. (Побіг).

Професор — Бе - бе. (До секретаря). Містер Уорклі, що ви думаєте з приводу 7-ї формули 13-го пакту, літери Б.

Секретар (Підняв телеграму й читає) — Згідно з постановою Центрального Виконавчого Комітету Союзу Радянських Соціалістичних Республік від запропонованої концесії в Сибіру мусимо відмовитися. Народний Комісар Зовнішньої Торговлі Красін. (Побіг у кабінет).

Телеграфіст — Нарешті ... Слухаю ... Центральна контора „Спрут і К^о“.

Професор (До телеграфіста) — Ви читали мій план економічної інтервенції Росії? Що ви скажете про 7 формулу, 13-го ...

Телеграфіст — Не заважайте, містер ... Слухаю. Мельбурн. Добре, приймаю ... Погрузку жаток припинити, продаж слабий. Тракторів та плугів також не потрібно. Агентура. Дайте телеграму в Правління. (В кабінеті починають дзвонити. Пробігають кілька льокаїв).

Секретар (До кур'єра) — Викличте членів Правління на екстренне засідання.

Директор (Входить. До телеграфіста) — Передайтешифровану депешу в Лондон. Чотирнадцятому. Змінити негайно тактику до конференції. Ні в якому разі не допустити заключення договору з ССРР. Впливайте через біржу. Грайте на зниженні акцій Середньо - Азіятського. Передайте по лінії 37 - му та

52-му. Головний директор. Від цього виграє тільки грузинська авантюра. Їм починають вірити. (*Виходе*).

Генерал Верлен (*Входить з грузинським меншовиком*) — Містер Уорклі, заготуйте, будь ласка, чека містеру Гіндошвілі.

Грузин — Пане, містер Уорклі. Поспіши, друг милий.

Секретар — Вибачте, генерале. Але директор наказав не видавати грошей без його дозволу.

Генерал Верлен — Містер Уорклі, на цей раз я передбачав і взяв записку від голови Правління. Ось вона.

Секретар — Це інша справа. (*Пише й дає*).

Генерал Верлен (*Грузину*) — Я раджу вам про нашу умову спочатку не оголошувати. Ведіть справу неначе від імени свого народу, установчі збори, чи як там у вас називається, а потім, як у Баку вступають англійські відділи, ми надішлем далші інструкції.

Грузин — Цілком справедливо. Ми надіємося, що нас підтримає заможне селянство та гірські племена. (*Грузин побіг*).

Генерал Верлен (*До секретаря*) — Передайте депешу Макдональдові відносно виступу на Чорному морі на випадок вдачі.

Секретар — Добре.

Генерал Верлен — Сповістіть 45 та 149, щоб були готові.

Телеграфіст — Тифліс. Тифліс ... що таке ...

Все спокійно... А повстання... Повстання... що, ліквідовано. Повстанський комітет арештовано в повному складі.

Генерал Верлен — Що таке? Цього не може бути. Це — брехня.

Директор (*Входить разом з 17 та 32*) — Брехня?! Ось вечірні газети. Цілком підтверджується. Смішно було - б у 24 році вірити цим ляльковим дурням.

Секретар — Але вони одержали чек на величезні гроші.

Директор — Сповістіть негайно, щоб не видавали.

(Секретар говорить по телефону)

Директор — Ви, 32 - й, виїжджаєте негайно в Донбас на Краматорську. Новий шифр одержите в другому відділі. Чек у секретаря. Що - тижня присилайте відчити про здобич вугілля. Та будьте обережні, щоб не засипатись.

А ви, 17 - й, як тільки приїдете до Пекіну, зараз же звяжіться з 319 та 63 і передайте їм інструкцію що до зриву договору на китайську залізницю, а У - Пей - Фу сповістіть, що від президента одержано згоду на висилку ескадри канонірок.

Кур'єр (*Входить*) — Там прийшов якийсь руський, містер Поголюпофф. Дозволите зайти?

Директор — До речі. Просіть. (*До агентів*). Решту інструкцій одержите в секретаря.

(*Ген. Боголюбов входить*). Можна?

Директор — Будь ласка, ось стілець.

Секретар — Ось тут краще буде вам сісти.

Ген. Боголюбов — Дякую, я хотів тільки...

Директор — Сядьте. Ми, американці, завжди прагнули до братерської згоди з вільним руським народом.

Ген. Боголюбов — І ми з усіх сил стараємось догодити вам і вживаємо найкращого масла...

Секретар — А, експорт!

Ген. Боголюбов — Ми беремо найкращого м'яса й особливу увагу звертаємо на начинку.

Директор — Ви маєте запропонувати нам оптове постачання.

Ген. Боголюбов — Ні, ми продаємо поштучно. (*Відчиняє картонку*). Вам з чим, з м'ясом чи з рисом. Гарячі, на здобному тісті...

Директор — Який чорт вас сюди приніс. (*Дзвонить*). Забирайтесь, виведіть їх. Гут бай, сер.

Ген. Боголюбов — Сер, прошу не забувати, що я все - таки генерал од інфантерії.

Кур'єр — Ну, ну, пиріжковий генерал.

Ген. Боголюбов — Господи, і так скрізь. (*Виходе*).

Телеграфіст — Центральна контора „Спрут і К-о“. Слухаю. Лондон. Що таке? Умову з ССРР підписано?

Директор — Що таке, підписано. Цього не може бути. Дайте сюди телеграму. (*Читає*). „Сьогодні під нажимом робітництва Макдональд поїхав уночі до Раковського й умову підписав“.

(Секретар дзвонить. Входять кур'єри 1, 2, 3)

Директор — Біжіть до містера Фарда. Ні, стійте, дзвоніть по телефону...

(Знімається загальна біганина та галас)

Голова Правління (*Входить*) — Що це таке? Чого це тут така метушня?

Директор — Ось одержали депешу. Макдональд підписав угоду.

Голова — Дурниця. Запропонувати англійському парламентові 500.000.000. (*Всі виконують наказ*).

Телеграфіст — Слухаю. Переворот у Пекіні: У - Пей-Фу розбито. Японський вплив збільшується. Владу в Пекіні захопив прибічник Японії генерал Фень - Ю - Сьян.

Голова — Звернутись до пана президента Сполучених Штатів з проханням послати до берегів Китаю ескадру транспортних пароплавів і висадити 50.000 морської піхоти для охорони американського консульства. (*Всі виконують*).

Телеграфіст — Париж. Агентство Рейтера сповіщає, що Франція визнала де-юре Союз Радянських Соціалістичних Республік. (*Павза*).

Директор — Що ви скажете на це, пане голово?

Голова — Пане директоре, ви забули, що Франція винна нам 6 мільярдів доларів.

Директор — Розумію. До праці. Виконувати накази.

Професор (*Вбігає з газетою*) — Ху, ху.

Всі — Що, що таке?

Професор — Неймовірна справа. Все пропало. 15 томів написав, 1245 пактів та до них 247 приміток і все ні до чого. Особливу надію покладав на 13 пакт 7-ї формули, літери Б і зірвалось.

Всі — Так кажіть - же, в чім справа?

Професор — Читайте, читайте, ось вона.

Директор (*Читає*) — По циркуляру РКП по всіх промислових центрах Радянського Союзу збільшується продукційність праці. За вересень та жовтень пересічно продукція збільшилась на 23⁰/о.

(Всі остовпіли)

Завіса

Дієві особи III - ї дії

Робітники 1, 2, 3, 4, 5, 6

Робітниці

Степан Степанович, майстер

Іван Макарович, табельщик

Селянин

Завідуючий

Машиністка

Пан у циліндрі

Панич у гороховім пальті

Газетчики 1, 2, 3

Робітник - промовець

ДІЯ ТРЕТЯ

Декорація 1 - ї дії. Праворуч—табельщик, ліворуч—завідуючий, за столом машиністка. Темп дії швидкий та енергійний.

Завідуючий (*До машиністки*)—Райгородському колективу 10 плугів, одна жатка, дві снопов'язалки.

... Шереметівській комуні трактор, молотилка... Так... тов. Махровська, а списки ви вже передрукували?

Машиністка — Так, ось вони. (*Входить Степан Степанович*).

Завідуючий — Степане Степановичу, скажіть: на 4 - у годину плуги будуть готові?

Степан Степанович—Гадаю, що на 2 - гу годину вправимось.

Завідуючий — Добре, зараз сповістю.

Степан Степанович—Іване Макаровичу, ну, як там у вас?

Іван Макарович — Одного немає, Петренка.

Степан Степанович — Ага, він хворий. Іване Макаровичу, ось вам примітка та складіть на завтра списки на здільну роботу.

Іван Макарович — Добре.

Степан Степанович — Ех, закурити тягне та вже, мабуть, по обіді, треба бігти (*Пішов*).

Завідуючий (*До машиністки*) — Тракторів — 5, молотілок — 20, плугів — 200, снопов'язалок — 120, борін — 500. (*Проходять робочі з бетонами*).

1 - й робітник — Колька, ходім скоріш за маслом, а то кладовка тепер тільки до 12 год. одчинена.

2 - й робітник — Я зараз. (*Проходять через кін*).

(Селянин входить з заводу)

Завідуючий — Ну, що, одібрали?

Селянин — Одібрав три плуги та жатку - лобогрійку. Та в вас і трактори є. Тоді, в 21 році тракторів не було.

Завідуючий — Так чого-ж, беріть і трактора.

Селянин — Зараз грошей не вистачає. От ми подали заяву до Сельбанку, як дадуть позику, то так тижнів через два приїдемо й за трактором.

Завідуючий — Ну, ось вам накладна, заїзджайте на склад і забирайте машини.

(Селянин іде до Івана Макаровича)

Селянин — Бувайте здоровенькі.

Іван Макарович — Ну, що? як? купили?

Селянин — Та тепер у вас справа йде добре.

Іван Макарович — Ну, звичайно, у нас тепер усе по Форду.

Селянин — От спасибі тому Форду, мабуть, він гарний чоловік.

Іван Макарович — Ні, він - то буржуй, американський капіталіст, та повчитися в нього де-чому можна. (*Балакають далі*).

Гаврюша (*Проходить з 1 і 2 робітником й через сцену з бетоном*) — Іване Макаровичу, носом клюєш, гляди, доску звалиш.

Іван Макарович — Іди, йди, примусовий майстер. Забув, як Раковським вгощав, щоб я тебе не взяв на замітку. (*Всі сміються. Робітники проходять*).

Інтермедія серед публіки

(Пан у циліндрі й панич у гороховім пальті, обое в чорних масках)

Пан у циліндрі — Нарешті. Я вас чекаю цілу годину. Готово?

Панич в гороховім пальті — Ну, звісно, сер, ви так мало дали часу, що нема нічого дивного, коли я трохи спізнився.

Пан — Показуйте.

Панич — Раніш умовимось, сер.

Пан — Ми-ж уже умовились, ви одержите 200 фунт. стерлінгів, а коли вибори будуть удачні й наша партія візьме гору — посаду в міністерстві його величності короля.

Панич — Мало.

Панич — Ну, добре я надбавлю, але-ж раніш треба подивитись.

Панич — Будьте певні. Це - ж не перший раз. Ви маєте справу з серйозною фірмою? Останній раз ми працюємо більше для Америки. Вам скупитись немає рації.

Пан — 250.

Панич — Я за підписи простих людей беру по 200.

Пан — 300 фунтів, більше не можу.

Панич — Ви смієтесь, добродію, я в 14 році за Франца-Йосифа взяв 350, так то-ж був тільки імператор Австрії та й усе, а це Комуністичний Інтернаціонал, це вам не що-небудь. Та й до того Зінов'єв дуже нерозбирно підписується. Я вже не кажу про Мак-Мануса та секретаря.

Пан — Так скільки вам?

Панич — 1000 фунтів стерлінгів. Ви собі будете прем'єрствовать у Лондоні та грошики на колоніях заробляти, а мене ще впіймають та повісять через вас. Не згоден!

Пан — 700.

Панич — 1000.

Пан — 800.

Панич — Ні шилінга менше.

Пан — Ну, чорт з вами. Добре. Тільки подивитись треба.

Панич — Я покажу вам, тільки гроші де?

Пан — Ах, який невіра. Ось.

Панич — Вам хіба можна довіряти? *(Пан виймає гроші, а панич листа; тримаючи в руках, показують один одному).*

Пан — Зінов'єв — добре. Мак-Манус теж — нічого. От тільки секретар. Та нічого. Гроші ваші. (*Розходяться*).

(Через публіку пробігають газетчики)

Газетчик 1 — Газета „Вісти“. Екстренний випуск. Перевибори в Англії. Наслідки перевиборів... 393 консерватори, 1 комуніст.

Газетчик 2 — Вечірнє радіо. Останні новини. Наслідки перевиборів в Англії. 400 консерваторів. Мандати ще остаточно не підраховано... Робітнича преса переконує, що перемога консерваторів — наслідки фальшованого листа.

Газетчик 3 — 412 консерваторів і 1 комуніст. Макдональд у демісію.

(На сцені)

Робітник 1 — Що! Чули товариші? В Англії верх беруть буржуї.

Робітник 2 — А як-же позика? Хіба буржуї дадуть нам позику?

Робітник 3 — А царські борги забув?

Робітник 4 — Може й дадуть позику, але здеруть з нас десять шкір за неї.

Робітник 2 — От тобі й на, а ми так сподівались на англійські машини.

Робітник 4 — Еге, забудьте про це й думати. Коли Англія щось дасть, то відсотками заїсть. Видно, самим треба напружитись.

Робітник 1 — Правильно. Самим, товариші, треба.

Робітник 4 — Пам'ятаєте, товариші, як робота йшла в нас торік. Стук, стук, аби з рук. Тепер ми це лишили позад себе.

Робітник 1 — Наш завод підвищив продукційність за цей місяць на 12⁰/о.

Вигук з партеру 1-й — Харківський завод „Червона Нитка“ підвищив продукційність праці на 10⁰/о.

2-й вигук — Харківський Паровозобудівельний завод — на 32⁰/о.

3-й вигук — Завод „Світ Шахтаря“ на 40⁰/о.

4-й вигук — „Серп і Молот“ на 60⁰/о.

Робітник 1 — Товариші, чуєте? Нам треба підвищити на 100⁰/о. Ви скажете: війна, революція, голод, — зруйноване господарство... Так! Правда! Але - ж де рятунок? На англійську позику ми тепер не маємо надії. Так де - ж узяти засобів для підняття нашої промисловости, нашого радянського господарства? У нас немає тієї сили, що зветься — гроші. Ми бідні, але ми сильні. Сила наша в нас самих, у робітничій класі. Але на заводах наших ще багато недбайливости, неробів всяких.

Треба, товариші, забути минулий рік. Ми вступили на восьму річницю Жовтня з гаслом: підняття продукційности праці! Так сказала наша провідниця: комуністична партія. А ми — її основа, її сила. Пам'ятайте, товариші, слова Ілліча: одно — зробити революцію, а друге — завоювати її. Ми ще воюємо, наша боротьба продовжується; вона инша, вона тяжка, але вона й славна, бо через неї ми йдемо

до комунізму. А це, товариші, мета, для якої слід і треба боротися. Для неї жив, боровся й віддав своє життя наш дорогий Ілліч... Але Ленін помер...

Всі — Ленін помер...

Робітник 1 — Та заповіти його живуть!

Всі — Та заповіти його живуть!

(Інтернаціонал)

Завіса

ЗЛИЙ І ДОБРИЙ ХЕМ*)

АГІТКА НА 2 ЕПІЗОДИ

*) Друковано в газ. „Вісти“, 7/IX 1924 року та в Жовтневому збірнику 1924 року.

Агітку „Злий і добрий Хем“ зробила Майстерня Гарт ч. І на завдання Харківського Губкому ЛКСМУ на „Міжнародний Юнацький День“. Вона складає частину п'єси „Війна—війні“, яку скомпанувала Майстерня вкупі з „Теробмолотом“ (Харк. театр роб. молоді) і виставляла в Харкові 7-го вересня 1924 року на площі Тевелева на сходах Губфінвідділу (проти ВУЦВК'у).

Процес роботи: 15—16 серпня на спільних зборах обох колективів представник Губкому зробив доповідь і зачитав гасла. Тиждень від 15—22 серпня пішов на збирання матеріалів (газетні вирізки, статті) та обговорення їх. Для вироблення сценарія збори розподілились на 3 комісії, відповідно трьом частинам п'єси: 1) Війна, 2) Доброхем, 3) Мюд, які й виробили 6 епізодів. Двоє з них дістались Майстерні Гарт.

Дальша праця над оформленням матеріялу провадилась по колективах окремо, при чому, кожний ішов за своїм методом.

Майстерня Гарт виготувала цю п'єсу цілком колективно до самих подробиць,— навіть танці та пісні (текст і мотив) складались шляхом гуртової ініціативи та обробки. Роботу зроблено приблизно за 36 годин протягом трьох тижнів (12 днів по 3 годині).

(Місце вистави — ганок зі сходами. Стоїть щит, на якому висить
назва епізода)

ЕПІЗОД ПЕРШИЙ

Проти більшовицької зарази — іази

(Кінні вістуни виїздять перед публікою)

Вістуни (*Гукають*) — Товариші! Увага! Зараз Театральна Майстерня „Гарт“ виставить п'єсу „Злий і добрий Хем“ (*На сходи вибігає угодовець з великим барабаном. Установлює барабан по середині ганку*). Представник II-го Інтернаціоналу, міністер і вірний слуга капіталу. Посередник торгів — Рамзай Штраземанович.

Угодовець — Алльо! Панове громадяне! Більше уваги до того, що робиться тут. Його величність, світовий капітал хоче понищити всіх комуністів і звертається до II-го Інтернаціоналу за допомогою.

Ані словом, ані зброєю несила знищити комунізму. Комуністичний вібріон посів наші тихі заводи. Комуністична зараза шириться на увесь світ. Необхідно винайти на неї отруту.

Алльо! Міжнародня нарада всіх учених мужів
всесвіту вирішила, що тільки газами можна зни-
щити комуну. Наше гасло: „проти більшовицької
зарази—гази“. Тількигази! Тількигази! Інженери!
Професори! Доктори! Хеміки й алхеміки! Про-
фесори білої й чорної магії! Фармацевти! Апте-
карські учні! Асенізатори! Для вас откривається
широка царина діяльності! Алльо! Ось спосіб
открити світові всю силу вашої геніяльності! Ось
спосіб увіковічити ваші імена! Широка можливість!
Гарантія матеріяльного зарібку!..

Панове громадяне! З вашого дозволу торги
на знищення комуні газами вважаю одкритими.
Алльо! Алльо! Навалісь, в когогази завелісь! *(Б'є
в барабан. На сцену вибігає з публіки кілька вче-
них-винахідців).*

Вістуні — Вчені винахідці! Вчені мудреці, що
удосконалюються в знищенні собі подібних.

Дуже стараються,
Хто більше дасть,
Тому й поклоняються.

1-й учений — Останнє слово науки.—гази для
чханья! Прекрасний засіб примусити салдатів випу-
скати рушницю з рук. Впливає моментально!
Панове, рекомендую! Прекрасний засіб! Цілі армії—
чхають! Генерали — чхають! Офіцери — чхають;
Салдати — чхають! Коні — чхають! Собаки — чхають
Все — чхає! Рекомендую!!!

2-й учений — Фірма Ліги Націй! Хай живе роззброєння! Геть кров! Тільки за допомогою нашого газу ворог позбавиться своїх очей! Наша фірма відома всій Європі! Тільки в нас! Тільки наш газ для осліплення! Вплив моментальний! Губить відразу 10.000 чоловіка! Охоплює територію в 100 кв. верстов. Як патріот, дешево пропоную свої винаходи! Хай загинуть ненависні нам комуністи — вороги науки і вчених!

3-й учений — Нечуваний газ! Засіб проти агітації! Не дає розмовляти, заціплює язик! За допомогою цього газу можна обеззброїтись, і на землі настане мир і тишина! Гарантія на знищення комуністичної агітації за 6 місяців! Гарантую повну тишу на території СРСР.

4-й учений — Без шарлатанства! Без шарлатанства! Смертельний газ! Моментальна смерть! Жадні противогази не здатні захистити від нього. Ділає тільки на комуністів, безпартійні лишаються живі! Найкраща отрута на комуну! Найкращий засіб охоронити безпартійних! Тільки на комуністів, тільки на комуністів!

(Угодовець б'є в барабан. Тиша. З публіки виходить капітал).

Угодовець — Його величність — капітал! Хто сидить — прошу встати!

Вістун — Вампір робітничої класи, — всесвітній капітал!

Не оре, не сіє, не потіє,
Та щоденно товстіє.

Живе, не горює,
Та за гроші,
Здерті з робітників,
Смерть їм купує!

(Вчені наввипередки вихваляють перед капіталом свій крам).

Капітал — Ша! Ша! Скільки за годину?

(Вчені непорозуміло переглядаються).

Угодовець — Його величність питають — скільки людей ви можете знищити за одну годину?

1 - й учений — 5.000!

2 - й учений — 10.000!

3 - й учений — 25.000!

4 - й учений — 100.000!

Капітал — Добре! Ваша ціна?

4 - й учений — 500.000.000!

3 - й учений — 499.000.000!

2 - й учений — 498.000.000!

1 - й учений — 490.000.000!

Капітал — 490.000.000!

1 - й учений — Дозвольте продемонструвати!

Угодовець — Алльо! Демонстрація! Газ № 1!
Винахід відомого європейського вченого професора
хеміко-бактеріологічного інституту при Кембрідж-
ському університеті Маркіза Жила-де-Мотовила!

1-й учений — Увага! Починається! Нервових і
жінок прошу вийти! Увага! Увага! Раз... Два...
Три... *(пшикає з спринцьовки)*.

Капітал — Ап - чхи !

Всі — Ап - чхи ! чхи ! чхи !

Капітал — (раз - у - раз чхає). Досить ! Досить !

(Угодовець виганяє 1 - го вченого).

Угодовець — Гром - чхи !... адяни - чхи !... зараз, ап - чхи ! Демонстрація газу № 2, винайденого вченим Жовтобьюсом ... Зараз засліпить ... (До капіталу). Кого засліпить ?

Капітал — В'язнів.

Угодовець — Ага, комсомольців. Давай сюди комсомольців !

(Вводять комсомольців).

Вістун — Це ті,

що з їх очей полуду спала,

вони не слуги капіталу —

вони борці за волю і комуну !

За кордоном тисячі таких юнаків страждають по тюрмах. Капіталісти роблять усе, щоб знищити комуністичну молодь. Замість собак та трусів, вони пробують газ на комсомольцях !

Угодовець — Починайте !

(2 - й учений стиха випускає з балону газ).

Комсомольці — А - а - а !

— Що ?

— Що таке ?

— Я не бачу !

— Я нічого не бачу !

— Я нічого не бачу!

— Нас посліпили газами!

— Нас посліпили газами!

— Вони хочуть примусити нас замовкнути!

— Але наше каліцтво свідчитиме, як капіталісти розправляються з робітниками!

— І це зрушить їх до останнього бою!

— І це зрушить їх до останнього бою!

Капітал — Заборонити їм балакати! Заціпити їм язика!

Один Комсомолец — Товариші! Молодь усього світу! Нас посліпили газами! Але ми, сліпі, кличемо вас на боротьбу з капіталістичною наволоччю! Допоможіть нам!

Угодовець — Давайте німотний газ! Німотний газ! Демонстрація газу № 3!

3-й учений — До ваших послуг (*Стиха випускає газ*).

Комсомольці — Прокляття капіталістам!

— На наші муки відгукнеться весь працюючий люд!

— І прийде...

— І прийде той час...

(Заніміли від впливу газу. Тоді витягають і широко розгортають прапор з комсомольськими гаслами).

Капітал — Заберіть їх! Знищіть їх! Подушіть смертельними газами! Не тут! Не на моїх очах!

Угодовець — Алльо! Забрать! Смерть!

(Вартові забирають комсомольців).

Капітал — Смерть! Смерть! Смерть!

Вістун — Слухайте! Борці праці, мученики за робітниче діло, замучені капіталом з-за кордону здійсмають до вас руки й закликають до останнього бою! Погибаючи, вони думають лише про нас! Вони проказують наші гасла: війна - війні, газ за газ, газ на знищення паразитів.

Вчені — Гроші! Гроші! Гроші!

Капітал — Чек! Чек! Чек! (*Роздає*).

(Всі співають на голос „Хто не знає букву ять“ і танцюють).

Щоб комуну задавить
Будем газу ми робить!
— Ах, будем газу виробляти,
За них гроші загібати,
Щоб робочих одурить.

Щоб робочих одурить
Будем вірно вам служити!
— Ах, будем дружньо жити з вами,
Труїть їх будемо газами,
Щоб комуну задавить.

Так даваймо-ж міркувать,
Як нам вкупі працювать.
— Ах, вироблять отруїні газу,
Щоб позбутися зарази,
Щоб робочих задавить.

(З публіки відповідають вістуні й комсомольці).

Нам не страшні ваші гази...

Чум - чара - чу - ра - ра!

Ми задушимо вас одразу —

Ку - ку!

Закладемо Доброхем...

Чум - чара - чу - ра - ра!

Ваші плани розіб'єм —

Ку - ку!

Марно тратите ви газ...

Чум - чара - чу - ра - ра!

Бо не ми, а ви зараза —

Ку - ку!

Нащо гроші витрачать...

Чум - чара - чу - ра - ра!

Бо самим прийдеться чхати —

Апчхи!

(Капітал ховається за барабан, угодовець тікає. Комсомольці розбігаються).

Епізод другий

„Кадило чи доброхел“ ?

(З публіки вибігають баби).

Баба 1 - а — Ой, боже-ж мій! О, лишенько! Та де-ж це батюшка! Все село оббігала! Сарана-ж усе поїсть. У сусідньому селі все до-чиста поїла. Ой, лишенько!

Баба 2 - а — Ой, людоньки! Ой, рятуйте! Летить сарана! Ой, боже-ж мій, боже-ж мій!

Баба 3 - я — Ой, гвалт! Ой, гвалт! Рятуйте, хто в бога вірує! Сарана летить! Ой, рятуйте, ріднесенькі!

Разом — Ой, батюшка! Ой, ріднесенький! Рятуйте! Спасіть — від сарани захистіть!

(Капітал вилазить з - за барабану, одягає попівську ризу).

Піп — Га? Що? Яка сарана?

Баба 1 - а. — У Небилівці сарана ввесь хліб виїла, і до нас летить! Захистіть нас, голубчику! На вас уся надія...

Піп — *(збентежений)*. Я не знаю... А де - ж дяк?

Баби — Отче діяконе! Отче діяконе!

Діакон — *(переодягнутий угодовець)*. А ось я, ось. Що? Як тривога, то й до бога, а як вінчатися, то в волость? Народ понаставав. Ну, ми слуги церкви не злопам'ятні... Молебн. Тільки молебн.

Піп — *(тягне діякона на бік)*. Страшнувато! Молебном сарани не проженеш, а з села, чого доброго, виженуть. От тоді й пробуй.

Діакон — От, халява! Дурака валяєш! Скажемо, що кара божа. От і все. Розсуждаєш, як пацан.

Піп — Ну, чорт його бери. Попробуєм. Господи, помилуй. *(Мурмлючи під ніс молитви й вимахуючи кадилом, піп, дяк і баби відходять на бік і моляться до стінки, стукаючи лобом)*.

Піп і дяк — Во іzbавленіє від сарани господеві помолімось...

(На сцену сходять відділ Доброхему, селяне та комсомольці, хлопці й дівчата. Всі радісно вигукують: „Слава! Слава Доброхему!“).

Селянин — Дорогі друзі - товариші! Від щирого серця дякуємо! Ви нас врятували від загибелі. Своїми газами потруїли нашого невмолимого ворога — сарану. Аж тепер ми бачимо, що то за штука Доброхем. Он у Миколаївці десять молебнів одправили, а сарана все чисто поїла, а ви на півгодини приїхали й геть чисто все потруїли. Слава Доброхему!

Всі — Слава! Слава!

Піп і дяк — Слава тобі господи... (*Моляться*).

2-й Селянин — На полі всю сарану потруїли, а вона ще тут залишилась. (*Показує на попа й дяка*).

Доброхемовці — Так ми її газами. Дайош, братва! (*Удають ніби пшикають газами, але ті на попів не ділають*).

Всі — Не бере!? (*Доброхемовці знов пшикають*).
Диви, не бере!

2-й Селянин — Киньте пшикати. Я на них таку отруту знаю, що варто мовити про неї, як попи подохнуть.

Всі — А, ну - ну!

2-й Селянин — (*починає*) Ко - о - о.....

Всі — (*підхоплюють*) Ком - со - мол!

На попівськую заразу
Комсомольці гірше газу.

Завіса

ПЕРЕВИБОРИ*)

АГІТ - П'ЕСА ДЛЯ СЕЛА

Цю п'еску зроблено Майстернею Гарт на завдання Харківської ГубПО для агіткампанії перевиборів сільських рад у 1924 році. Треба одмітити характерне для цієї п'ески: її було зроблено за дуже короткий час: усього 8 днів.

Одразу було обрано комісію з активу Майстерні в складі 4 осіб, яка взяла працю на свою відповідальність. По вечорах провадилась розробка п'еси цілою Майстернею, а ранками комісія збиралась окремо на 2—3 години, працюючи над редагуванням та шліфовкою тексту. П'есу не мали наміру ставити в Майстерні, тому процес роботи був скорочений: збирання матеріялу — сценарій і одразу текст. — Театральної перевірки не було цілком.

Крім майстерняків, у роботі активну участь брав член президії Ц.К.К.Н.С. т. Одинець, приятель Майстерні, який багато допоміг своїм знанням сучасного села.

*) Видруковано окремою книжкою в 1924 р. Видання Харківської ГубПО.

Дієві особи в першій дії.

Писар

Дядько — незаможник

Вчитель

Куркулі — 1, 2, 3, 4

Жінки — незаможниці — 1, 2, 3

Червоноармієць

ДІЯ ПЕРША

Простора хата—помешкання сільської ради. Прибрана просто. На стінах портрети й плакати. Два столи. За одним столом сидит писар.

Писар—Через три дні вибори, а тут ще нічого не готово... Голову роботою перегрузили—і податок, і позика, і ремонт, і перевибори, а ці члени—бісова куркульня—по всіх правилах агітацію на селі розвели... Воно хоч і наші незаможники гав не лапають. Не те, що торік—на вибори не пішли, і попролазило до ради куркульні. Тепер і вони вже до розуму взялися, і, можна сказати, організуються... Скоріше-б уже до тих перевиборів дотягнути, а то ці члени тут такого накоять... З насінням, приміром:—замість того, щоб дати голечі, вони собі затюжили три десятині... От чого вони до ради пнуться.

(Увіходить дядько).

Дядько—Здорові були.

Писар—Доброго здоров'я.

Дядько—Як там у вас? Ще нічого не звісно! не пишуть?

Писар — Це ви до чого?... Та ви сідайте, чого стоїте?

Дядько — Та я, стало бути, на щот дров... Чи воно цей год дрова будуть?

Писар — А де-ж то ви їх візьмете?

Дядько — Як-то так? А в поповому чагарнику?

Писар — Еге!.. Проморгали.

Дядько — Як проморгали?

Писар — Та-ж його Гладкий, Кіндратенко та Мальований з кумпанією в аренду взяли.

Дядько — От чортова куркульня! Хто-ж це їм дав?

Писар — Та свої-ж свати! Наші-ж-таки члени. Навибирали торік. От на свою голову й маєте. Самі-ж за себе перед усе й поклопоталися.

Дядько — А голова — председатель, де-ж він був?

Писар — Один він, що зробить? їх більшість. От і голосують... Е! Коли-б наші люди не дурні... Ви-б, Омельку, на вашому кутку побалакали-б серед незаможних на щот виборів. А то й на цей рік куркульня попролазить.

Дядько — Ага, ага... Це вже діло зроблено... Будьте покійні, — всі, як один... Це вже не той рік, що наших і докликатися не можна було. Тепер кожний розуміє... Н-да... Воно й куркулі не роззяви — вчора у Харитона Гончара цілу ніч світилося... Ге! Теж організуються...

(Увіходить учитель).

Вчитель — Добрий день.

Писар — Драстуйте...

Дядько — Доброго здоровлячка.

Вчитель — Ну, як, розглянули? Буде ремонт?

Писар — А зерно хіба не зносять?

Вчитель — Та де там. Отож тоді пудів 35 принесли, та й від того разу й фунта не несуть. Куркулі серед людей кажуть: неси, неси, учитель у лад уведе: нічого не робить, а їсти треба.

Дядько — Адже, на нашому кутку, здається, давали?

Учитель — Та ото - ж тільки, що біднота дала, те й є.

Дядько — А ви думали багатий дасть? Он учора на Жирівці зібрались. Як роззявлять роти, то й возом заїдеш: що я, каже, там чужих дітей учитиму?

Писар — Це хто?

Дядько — Та Кандієнко - ж Тарас.

Писар — Бач! Ще й член ради!... Ото - ж глядіть, — чухайтесь, то буде вам, як і торік. Знову куркульні до ради налізе. Вони тепер не дрімають, селом ходять та підмовляють.

Дядько — Е-хе-хе... Піду... Видно, цю зиму прийдеться без дров пропадати.

Вчитель — Це ще побачимо. Аби до нової ради незаможників обрати... Ну, бувайте здорові. Мабуть, і мені зараз нема чого клопотатися.

Дядько — Прощайте...

Вчитель — Бувайте здорові.

Писар — Ідіте здорові.

(Ідуть до дверей, зустрічаються з першим куркулем — членом сільради. Той змірює їх очима. Дядько й учитель виходять. І куркуль кидає об землю мотузками й важнями, що тримав у руках).

1 куркуль — Тьху! Хай вас чорт забере з вашим мірянням! Доки вони ділитимуть, чортова голота?

2 куркуль — *(увиходить)*. А як же? Бач, наслідники з'явилися.

1 куркуль — А, голодранці! Піди побалакай з Мотрею Кривобокою. На все поле кричить, що її обміряли. Ач, розходилася! Вони й твою согласні забрати.

(За дверима чути галас, що зростає. Жіночі голоси: „Я йому докажу!“ — „Я йому виміряю!“ — „Ах, ти кодло розбишацьке!“)

1 куркуль — О, чуєш? І сюди приперлася! *(до писаря)* товаришу писаре, підіть - но зацитькайте їх! Ето баба скандальна. У присутственному місці бешкет учинить.

(Писар виходить. Увиходить 3 куркуль).

3 куркуль — Ну, що? Як?

2 куркуль — Та твою викрутили.

1 куркуль — Десятин три добрих зосталося.

3 куркуль — А вигон як?

1 куркуль — Та таки пристьобнули трохи до подвір'я.

(Галас за дверима збільшується. На кін вибігають жінки).

1 Жінка — Я не попущу! Я не попущу! Мій син кров проливав! А вони тут сидять! Що за порядки? Де голова?

1 куркуль — На що тобі голова? Я от — член.

1 жінка — А, член! Знаємо вас членів! собі землю міряти! Давай голову!

1 куркуль — Нема голови... Поїхав у місто.

2 жінка — Нехай перемиряють! Що це таке? Куркулям так левадою понарізали, а вдовам так усе кісниками. Та й один за лісом, другий у степу, а третій аж по той бік села. Ганяй від одного до другого, аж каптур тобі на потилицю злізе.

1 жінка — } — Та хто вас повибирав на нашу голову.

3 жінка — } — Ото наміряли. Щоб вас уздовж і впоперек перемиряло!

2 жінка — Злодії ви ненажерливі! Дерії проклятуші!

1 куркуль — Ша!.. Тихо!.. Та цитьте-бо ви!

1 жінка — Ні! Ми таки перемиряємо!

1 куркуль — Та хто тобі буде перемиряти? Вам-би що-дня міряти чужу. Свою міряй! Багато придбала?

2 жінка — Ми тебе знаємо! Ти багато насіння нам дав? От мій син приїде з Червоної армії, він вам покаже. Думаєш, ми не знаємо, що ви на Смолоковщині сім десятин залишили?

1 куркуль — Та що ти мені патякаєш? Мовчать! Розпустила пащеку! Та я тобі за такі слова...

Жінка — Що? Не діждеш! Руки повсихають. Минулося вже ваше!

1 куркуль — Мовчать! Ти знаєш, що я член сільради?

Жінка — Та поналазило вас багатирів! Думаєш, ладу на вас не знайдемо? Прийде й на вас... Доберуться й до вас незаможники.

2 жінка — Бач! Він член, то йому й сказати не можна.

(Всі жінки говорять ураз, пасідаючи на куркулів і притиснули їх до стінки. Куркулі відмахуються руками й силкуються перекричати жінок. Вчиняється надзвичайний галас. В час найбільшого галасу увиходить червоноармієць).

Червоноармієць — Тю-тю-тю! Що за гвалт?

1 жінка — (до нього). Та ти диви, що тут робиться... Насіння самі куркулі порозбирали, дров не дають, ще й землею обміряють!

2 жінка — Он на Смолоковщині 7 десятин землі zostавили!

Червоноармієць — Ша! Тихо! Та не галасуйте! Тут криком нічого не вдієш!.. Тихо!.. Хто землю міряв?

1 куркуль — Сільрада. Члени.

Жінки — Та який ти там у чорта член? За куркулями тягнеш! Та й тебе самого не вміряєш!

1 куркуль — Не твоє діло. По закону вибирали.

Червоноармієць — Вибирать то вибирали, та хто вибирав?... (До жінок) А ви самі винні. Забули, як торік на вибори кожного за поли тягли... Ти була? А ти була? Ні. От і маєш — настановили сільраду, мусіте й слухати її тепер.

Жінки — А не діждуть вони тепер, щоби їх повибирали.

1 куркуль — Це ще ми побачимо.

2 жінка — От і побачиш! Тепер кожна жінка на вибори прийде. Вони тобі наміряють!

Червоноармієць — Правильно! От, як усі прийде на вибори, то до сільради тільки незаможників виберемо.

1 куркуль — Ну, пожалуста, мені тут агітації не розводь... Зараз у нас серйозне засідання починається. Забирайтесь з ради.

Червоноармієць — А де-ж голова?

1 куркуль — Поїхав до міста по ділах.

Червоноармієць — Ну, то й справді ходім. Бо з цими ми нічого не виговоримо (*Ide*).

1 жінка — Хай-но ще ті гроші перещитають, що на школу збирали. Він-же й скарбник. Може пропив. А дітям і досі нема де вчитися!

1 куркуль — Іди вже, йди! Ти розумна! Тебе тільки зачепи. Ти язиката.

2 жінка — А ви не чіпайте.

Червоноармієць — Ну, ходім, ходім. Хай їм усячина!

(Вийшли).

1 куркуль — (*Обтирає нім*) Ху!

2 куркуль — А що ти думаєш? Може й перемиряють?

1 куркуль — Ну, я їм допущу! (*До другого*) Ти там той... (*Кива на двері, другий причиняє двері*).

3 куркуль — (Дістає з кешені пляшку з самогон^{ом}). У вас що, засідання?

1 куркуль — Та яке там засідання! сказав, аби дихатись.

3 куркуль — (Ставить самогон на стіл) Ну, то давайте засядемо.

2 куркуль — По чарці? По ділах, значить? Це не вредно (Наливають).

1 куркуль — Будьмо!

Всі — Будьмо (П'ють).

2 куркуль — Е! Пішла й місце знайшла.

3 куркуль — Ну, то, даваймо ж по другій, щоб веселіше — до пари (П'ють).

1 куркуль — Е!.. А де-ж-то Кирило Матвійович?

3 куркуль — Зараз, мабуть, прийде. Десь забаривсь.

1 куркуль — Скоріше б приходив, а то голову чекаємо.

2 куркуль — Ага — голову. А он диви, щоб ті задрипанки та не перестріли його. А то наплещуть йому, буде тоді сторія!

1 куркуль — Н-да, коло цього голови треба головою покрутити.

2 куркуль — Да, крути, та ще й добре. А то гляди, щоб на виборах голота зверху не зосталася.

1 куркуль — Нічо! Сьогодні ввечері в Кирила Матвійовича побалакаємо, як машину підвести.

3 куркуль — Ну! А поки що — за організацію. (П'ють).

1 куркуль — Правильно! Щоб усі, як один.

2 куркуль — А!.. Ну, й молодиця Степанида!
Чистий тобі госспирт!

(3-й куркуль заспіває).

А хто п'є,
Тому наливайте,
Хто не п'є,
Тому не давайте...

Инші підхоплюють спів. На останніх словах хтось дуже стукає в двері. Куркулі перелякано на мить зупинилися. 3-й куркуль кидається до дверей відчиняти, а перший і другий ховають пляшки, позираючи на двері, і наче продовжуючи співають на голос Інтернаціоналу „Своею собственной рукой“.

(Вх. четвертий куркуль).

3 куркуль — Кирило Матвійович!

1 куркуль — Тьху! на твою голову! От налякав!

2 куркуль — *(Продовжує перерваний спів).*

А ми будем пити
І бога хвалити...

(Всі приєднуються до співу й п'ють).

Завіса

Дієві особи в II - й дії

Голова
Охрім — незаможник
Дядько
Незаможник
Жінка
Червоноармієць
Макаренко — дяк
Куркулі, — 1, 2, 3

Гурт : куркулі, незаможники, жінки, комсомольці.

ДІЯ ДРУГА

На дворі перед дверима сільради стоїть стіл, на ньому лежать книжки та зшитки. Дядьки розбилися на де-кілька гуртків і жваво обговорюють тільки-що прочитаний головою доклад. В одному гурткові стоїть у старенькій свитині Охрім, біля його скупчилось багато жінок і чоловіків; осторонь купка добре одягнених жінок, обережно поглядають на людей і балакають тихо.

Куркулиха 1 — *(Не дуже голосно)* Бач, які розумні позбирались. Ти-ж із діда-прадіда хазяїн, і слово твоє не йде в резон!

Куркуль 1 — Он, бач *(Показує на Охріма)* назбирав, яка братія, як один.

Куркуль 2 — А що то він там їм торочить?

Куркуль 1 — За позику, мабуть, розглагольствує, а вони аж язики повивалювали та слухають.

Куркулиха 1 — А що-ж він їм позичатиме? Хіба оту обдрипану ягницю, бо тільки одна вона в нього й є *(Регочуть)*.

Куркулиха 2 — А ще кошеня там діти тягають, як досі не здохло.

Незаможник — *(Що недалеко щось балакав із другими, не видержав)* — А бодай вам уже заціпило, і за кого-б ви ото балакали, як-би не за оту

бідноту? Охрім хоче людям кращого життя, за те й балакає. А от вас послухай, то хоч-би вам у печінки оте, що ви балакаєте.

Дядько — А що ти, Іване, з людьми лаєшся?

Незаможник — Та я не з людьми, а ось зібралася дукарня; то ти послухай тільки, як вони з бідноти глузують.

Дядько — О, гаспидська куркульня, звикла орудувати біднотою з покон віку, то не хочеться поступатись, а особливо сьогодні заворушилися. Ти бач, тут вони з жінками явились, а чи бачив ти їх де инде? Не бійсь, школу мазать, то не прийшла.

Куркулиха 1 — Та кому треба, той хай і маже. Тепер школа не наша, там тільки дітей жують, а не учать, он богу позабували молитись.

Дядько — А, ви набожні, ми знаємо вас, якому ви богові молитесь; бач, сьогодні з самого ранку мотається, аж село ворухиться. Сидір Заїка всю сім'ю розпустив; он там син розпинався, аж слина з рота летить та все вихваляє куркулівське добро.

Незаможник — А як - же! думає, що дядька його виберуть, то й його земельку захистить. Отож і з Ковтуном закрутили Смолоковщину та стійло. Думають, так і минеться.

Куркуль 3 — А не розпускай язика, як то так, закрутили?

Куркуль 1 — Не закрутили, а документа маю, ви там розбираєте! То культурне поле (*Дядьки заворушилися*).

Голос з гурту — О, бачите, ви чуєте вже документи повидвигали.

Незаможник — Не дарма - ж ото там і агроном кубло звив.

Дядько — Тим-же то їх так і за душу бере, як хто заговорить про землеустрій.

Куркуль 3 — А ви - б ладні кожний день ділить чужу землю. Забувайте, вже затверджено, то так і буде.

Жінка (незаможниця) — Як то так? Ото, що ви понакручували, то так і буде? Бач, своєму небожу куркулеві аж 30 пудів насіння дав!

Куркуль 1 — А ти там знаєш, він червоноармієць, от і видано, у нас є предписаніє їх у першу чергу задовольняти (*У гурті сміх*).

Незаможник — О, бач, кулаки й закона притулили не до Марининого Романа, а до Куделі.

Червоноармієць — (*Виходить з гурту*) А слухай дядьку, Климе, я - ж теж червоноармієць і 3 тижні ходив за насінням, ось моя нива й тепер не засіяна; а Ковтун учора возив продавати овес.

Куркуль 1 — Та то він батьків возив, а не свій (*Дядьки регочуть*).

Жінка — Бач, накрутили, та ще хочуть виправдуватись, їх треба під суд оддати за ці шахрайства.

Незаможник — А так воно, звичайно, не обійдеться.

Куркуль 2 — А за що ти - б мене судив? От ви мене зовсім ограбили, та я й терплю.

Дядько — А що в тебе хтось заграбив?

Куркуль 2 — Он Симона посадили на моїх грудях. Я-ж остроївся, то мені легко переносити?

Незаможник — О, та широкі в тебе груди — півсела загородив було. Ми знаємо, що тебе трясця трусить (*Дядьки сміються. Чути дзвінок, голова закликає на засідання*).

Голова — Ну, термін пройшов, будемо продовжувати збори, перш за все я думаю відповісти на всі ті запитання, що мені було задано.

Голоси — Просимо, просимо.

Голова — Перше запитання Одарчине: чи буде землю переділено? Звичайно, буде, коли буде вибрано здатну раду, адже-ж постанови в нас не скасовано про землеустрій. Неправильно записані льготи, куди попали куркулі, буде відмінено, і з них справлять борги. За школу, що питаєте, є постанова громади, нова рада примусить виконати ту постанову, також і про збір для школи, що куркулі й досі приховували. Одним словом, все буде залежати від нової ради. Тепер, хто хоче висловитись, то прошу.

Охрім — Я прошу слова.

Голова — Будь ласка.

Охрім — Я коротенько. З доклададу голови нам тут, як на долоні, все видно. Чому в нас так погано робилось? Візьміть ви землеустрій, хто затримував? Куркулі, бо самі землю позамотували. Насіння кому давалось? Куркульським синам та кулацким удовам. Чому й досі на школу хліб не

зібрали? Бо проти цього кулаки. Вони понаставляли своїх у раду та й робили, як їм краще.

А тепер вам видно, яку нам раду треба вибирати. Незаможників та середняків поставити, вони тільки й будуть за нас дбати та накази Радянської влади як слід виконувати. Я скінчив.

Голова — Ще хто? Більш нема? Ну, будемо приступати до виборів. Від імени Комісії оголошую список тих громадян, що не мають права голосу. (*Читає*) Ковтун Панас — куркуль, захватив землю; Головань Дмитро, — був урядником; тепер крутить укупі з куркулями; Сокирко Матвій — позбавлений права голосу по суду за куріння самогону; Самохвал Терентій — укупі з попом обновляв ікони та за це вимотував гроші в бабів; Макаренко Трохим — здавна шахрай, ще колись по судах тягався, тепер награвив землі, а сам дяком — дурить та обдирає людей.

Макаренко — (*Дяк, з гурту*) Я протестую, прошу слова.

Голова — Ваше слово.

Макаренко — Товариші громадяни, який я куркуль? Я судив по назначенію начальства. Мене всі знають, я 20 років у кооперації прослужив, у мене червоноармієць, а що я дяк, то коли-б був не я, то був-би другий.

Голоси — Буде, буде, знаєм ми, кооперацію обдирав 20 років, вигнати геть з громади! І всіх куркулів геть відсіля!

Голова — Тепер давайте вирішимо, чи будемо по одному голосувати, чи по списку?

Голос з гурту — Джмеля Панаса! (*Регім*).

Голова — Та ви слухайте з своїм Джмелем! Діло йде не про кандидатів, кого ставити, а як ставити.

Дядько — Та то він, мабуть, задрімав, бо цілу ніч - же в Джмеля гули.

Жінка — А ще й бідняк! Та кого ставить, щоб тебе правцем поставило, п'янюго!

Голова — Товариші, до порядку, тихо. Ну, то як - же будем — по одному, чи гуртом, по списку.

Куркуль 2 — По одному! Кого схочемо, того й поставимо.

Незаможник — Зажди, не кип'ятись. Поставимо та тільки не того, кого ви хочете, а кого ми.

Дядько — Я гадаю, по списку краще.

Голова — Ну, я голосую. Хто за те, щоб по одному (*Лічить*). 13. А хто ото там руку виставив а голови не видно?

Дядько 2-й — То Кунделів сусіда, Роман. Боїться, що куркуль його дітей не візьме корови пасти.

Роман — Та я не дочув (*Загальний регім*).

Голова — Ну, хто за список? (*Лічить*). Більшість. Хто проти? (*Лічить*). 7.

Дядько — О, вже трохи відпало (*Сміх*).

Голова — Ну, прошу подавати списки.

Охрім — Прошу слова. Незаможники обговорювали справу и приблизно намітили список. Як

угодно, я прочитаю. Може кого прийдеться замінить,
як захоче громада.

Охрім — (*Читає*):

Цвіркун Пилип.

Одарченко Охрім.

Муха Кирило.

Гулайова Мотря.

Близнюк Олекса.

Буркота Іван.

Луговий Дмитро.

Клепцов Єгор.

Уласик Петро.

Харитоненко Євтух.

Колова — Ну, от ви чули список. Тепер прошу
висловитись, кому дасте отвод, може кого перемінімо.

Голос з гурту — Голосуйте.

Куркуль З — Я прошу слова.

Голова — Будь ласка.

Куркуль — Я гадаю...

Голова — (*Перебиває*) Прошу вийти наперед і
говорити, щоб було видно.

Голос з гурту — Він боїться в вічі дивитись,
вони з кутка позивали.

Куркуль — (*Виходить*) По мойому в список
неправильно внесений Близнюк Олекса, нам потрібні
хазяїни, а його батько цілий вік тягався по людях
та чоботи шив, і він тепер шляється, аби хто дав
де вікно зробити або що-небудь; що в нього є?
Дух та петух.

Дядько — Нам таких і треба, аби чесні. Ми його одного не проміняємо за ваших сто куркулів. Він нам кооперацію очистив від вашого, нахабства, а тепер нехай громаді послужить. А що його батько, так він через це й умер, що його на Сибір заслали за страйки.

Куркуль 3 — А тепер Уласик — нащо він нам здався? Він учитель, ніякого хазяйства не має, а як у школі нічого буде їсти, то він і покине село. Та ще й те, що він із батюшкою не в ладу й дуже ворогує (*Сміх*).

Голоси — Геть його, буде, досить! Хай іде до попа!

Гулайова Мотря — (*Виходить*) Я хочу сказать... Я не можу... Викиньте мене зі списку. Я мало-грамотна.

Жінки незаможниці — Ні, ні — йди Мотре! У нас є грамотні: Власик та Олекса. А треба щоб чесні були! Жінку теж треба! Йди! Йди!.. Оставить її!

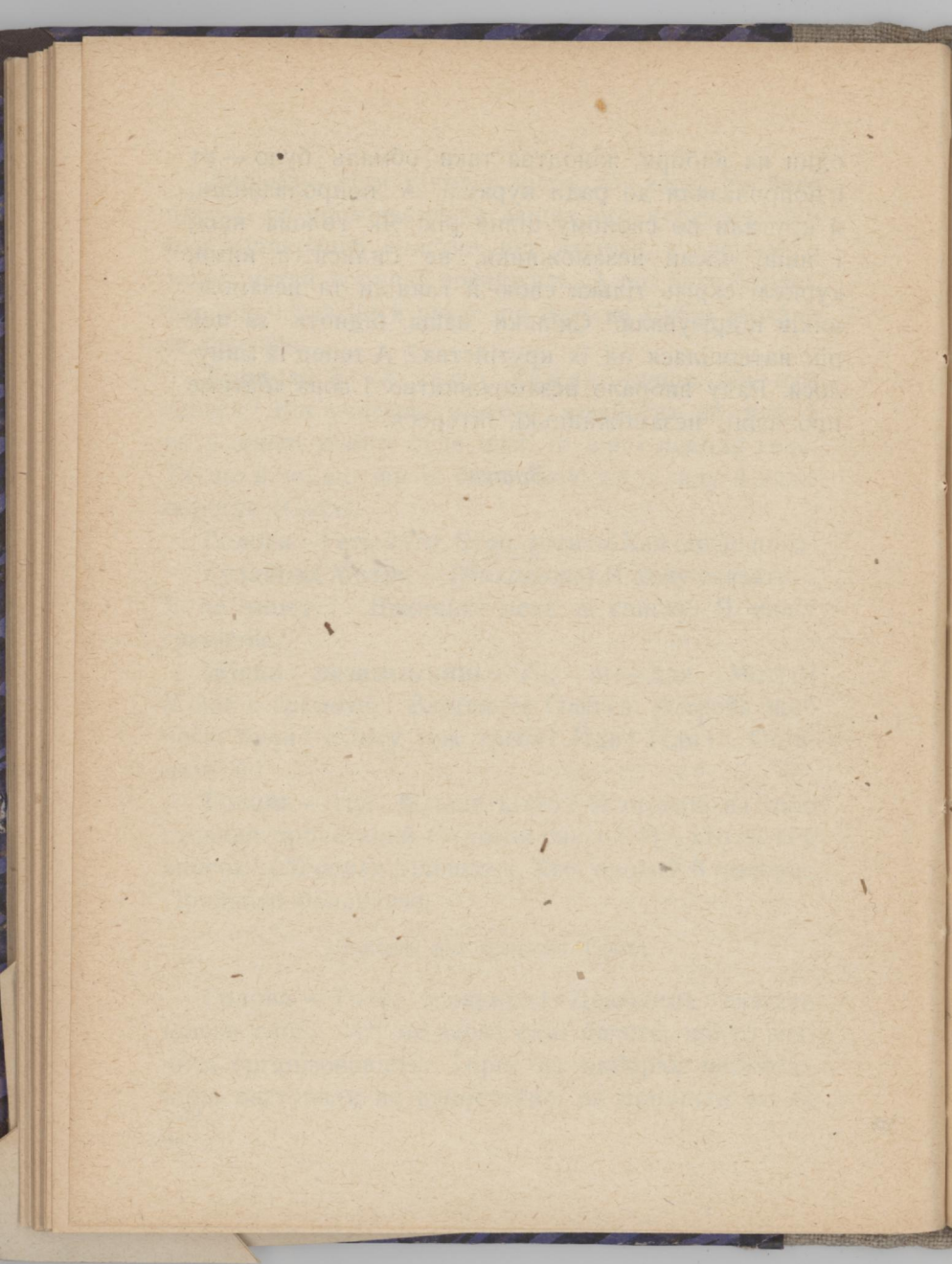
Голова — Ну, більше ніхто? Я ставлю на голосування прочитаний Охрімом список. Ну, хто за цей список? (*Лічить*). Більшість. Хто проти? 8 чоловік. Прийнято більшістю.

(Радісний рух громадян. Галас).

Голова — Тихо, товариші! Дозвольте сказати кілька слів... От ви зараз самі бачите, що то значить організованість. Торік на виборах незаможники виступали не одностайно, не прийшли всі як

один на вибори, жіноцтва таки обмаль було — от і попролазили до ради куркулі. А попролазивши, й крутили по своєму цілий рік. Як голова наш, і інші члени незаможники, не билися з ними, куркулі скрізь тільки свою й гляділи та незаможників підрізували. Скільки наша біднота за цей рік натерпілася од їх крутійства? А тепер їх минулося. Раду вибрало незаможництво. І вона дбатиме про наші, незаможницькі, інтереси.

Zavisa

ЯК НЕ КРУТИ, А ПИСЬМЕН- НОМУ СКРІЗЬ КРАЩЕ

(БІЛЯ КЛУНІ)

П'єсу написано на завдання Харківської Губполітосвіти для кампанії ліквідації неписьменности на селі, що їй було присвячено збірника, де п'єсу й було вперше надруковано. Текст зробив тов. Лавриненко, член Театральної Майстерні Гарт Ч. І. У виробленні сценарія та редагуванні п'єси брала участь ціла Майстерня, уділивши для обговорення цієї п'єси кілька засідань. На кожному засіданні робилися поправки та зауваження, по яких тов. Лавриненко робив певні зміни. Вся праця провадилась два тижні.

Дієві особи:

Мироненко — селянин 40 років, вчиться на курсах лікнепу (ліквідації неписьменности).

Мальований — селянин 45 років, неписьменний.

Одарка — жінка його.

Оленка — дочка їх.

Панько — демобілізований червоноармієць — комуніст.

Гуренко — парубок, що колись служив в економії.

Сухий — сусіда Мальованого, 35 років. Десятихатник.

Пузир — місцевий спекулянт.

Петрусь — школяр, син Мальованого.

Діється за наших часів, весною.

ЯВА І

— (Подвір'я Мальованого)

З-за клуні виходить МIRONЕНКО та МАЛЬОВАНИЙ

МIRONЕНКО — А все темність наша виною. Та коли-б ти слухав вухами, а не чимсь иншим, то таких дурниць і не плескав-би.

МАЛЬОВАНИЙ — Та зажди, ти не гарячкуй. Ну, скажемо, вибрали оце до правління Панька. Ну, а що він розуміє в цій справі? — Нічого. А коли-б вибрали тих, за кого голосували, то инше діло було-б, бо батюшка-ж і за старих часів за голову правив, а ті...

МIRONЕНКО — Не в тім сила, що кобила сива, а в тім, як вона везе. Правив! Невже ти не розумієш, що піп зі своєю компанією працював у нашому кооперативі тільки для того, щоб мати користь для своєї кишені? Дивись, як воно гарно було: головою піп, секретарем Онисько, що одночасно був і конторщиком у економії, а прикажчиком — Пузир, що мав свою крамницю. А цей Пузир та

торгував у кооперативі всяким мотлохом, що залишався від його крамниці — вонючою рибою, згірклою олією, то-що; а ми з тобою купували та кляли кооператив і всю кооперацію, що ніби-то торгує вона всякою поганню. А щоби комусь поскаржитися, так зась, бо для простого та ще й темного люду двері скрізь були зачинені.

Мальований — Та воно то так... Тільки знову-ж і Панько не втне, бо він тут не жив і не бачив кооператива, а десь блукав там по Харковах, чи що...

Мироненко — Чудний ти, тебе послухати, то тільки й світла, що в вікні? Ні, брате, за вікном його ще більше. По-перше: Панько не блукав, а був у Червоній армії й захищав нас з тобою від панів та куркулів, добивався, щоб ми людьми стали, щоб уміли відрізнити біле від сірого. Панько, брате, молодця! Сам пішов на війну проти Денікина! І ти дивись — пішов неписьменний, а повернувся освічений. Чув, як балака на сході, немов з книги читає. А ти, як був неписьменний, так і залишився. Та зажди. Чого ти так проти Панька? Воно-ж, здається, скоро родичами будете?..

Мальований — Та отож мені й лиха! Я його через те й ненавижу: напосів та й напосів, щоб віддали за нього Оленку. А куди за нього віддаси, як він і хати своєї не має.

Мироненко — Є над чим сумувати! Була-б голова та руки, а хата знайдеться.

Мальований — Еге! Шукай її! Он у Гуценка своя є. Хотілося - б спарувати таки з Гуценком.

(Під кінець розмови входить Одарка)

ЯВА 2

Одарка — На віщо - б ото я ляпав язиком: Гуценка, Гуценка! Та я не хочу й дивитися на нього, а він хоче дочку свою віддавати за такого крутька.

(За коном чути спів: „Артиста любила, сама чисто ходила“).

Одарка — Порадій - но з свого зятка, — вже встиг насамогонитися. Люди працюють, а він ходить та співає!

Мальований — То й що-ж з того? Ожениться — за розум візьметься. А поки молодий, що йому робити? Я таких люблю. Та й чарку буде з ким перехилити. А самогоночка в нього ех-ех! як сльоза!

Мироненко — Гляди, щоб через оту сльозу та не було - б тобі сліз. (Пішов).

ЯВА 3

(Входить Гуценка на підпитку)

Гуценка — І татові, і мамі здрастуйте.

Одарка] (Передражнює) — І татові, і мамі... Скажи гоп, як перескочиш.

Гуценка — От кумедія мені з вами, мамаша!

Одарка — Яка я тобі кумедія? Ти дивись, а то їй - же богу вилаю, аж тобі занудить. Десь у біса взявся та ще й кумедією дражнить.

Гуренко — А що - ж тут обідного? Я сам думаю кумедію преставляти. А як що на Оленці не оженюся, то з горя в артисти запишуся, потому: „Артиста любила, сама чисто ходила“.

Одарка — Тьфу, на твою голову. (*Пішла*).

ЯВА 4

(З хати вибігає Петрусь)

Мальований — Ти куди розігнався?

Петрусь — Куди - ж там? — у школу. Дайте п'ятака на оливця, бо такий куций, що й у пучках не вдержу. (*Показує*).

Мальований — Я комусь дам п'ятачка! А ну, вернися мені зараз, готуй коня, волочити поїдемо.

Петрусь — А вчитися за мене хто буде? Може ви? Он шматок букваря відбатовали на цигарку, — а вчитель на мене гримає. „Вчись тепер, каже, з батькової капелюхи“. Дайте п'ятака.

Мальований — Кому ото я кажу, — готуй коня! А то я свого букваря тобі дам!

Петрусь — Самі собі готуйте, коли так. (*Побіг*).

ЯВА 5

(Без Петруся)

Мальований — Чи не бісової пари видупок! Зажди - ж ти, я покажу тобі школу!

Гуренко — Ач, як вибриком до школи! Нема, щоб батька послухати! Біда з ними тепер! Звольте

вам, папаша, папіроску. (Дістає з кишені сірника).
Стій! Трохи було не забув! Вам передали повістку
на суд.

Мальований — О! на який?

Гуренко — Та говорили, що свідком за Кіндрата.

Мальований — Побила-б їх морока з їхнім судом!.. А на коли-ж?

Гуренко — Вчора казав Онисько, що на суботу, значить, на сьогодні.

Мальований — Ото рахуба. То це воно час уже йти? А тут треба було доволочити, завтра-ж неділя,— пересохне до понеділка. І де воно в біса взялося? Хто кислиці ззів, а в кого оскома!.. (Гукає). Одарко!

ЯВА 6

Одарка — Ну, що там?

Мальований — Винеси окраєць хліба,—я піду на суд, ось повістку принесли. А ти з Оленкою візьмете оте жито, що я набрав та возиком завезете Пузиреві. Це те, що позичали, а то вчора нагадував. Там як раз 3 пуди. Та занесеш ще оту облігацію йому. Казав, що купить. Вже скільки дасть, бо завтра-ж треба за колеса платити.

Одарка — А може хай ще-б полежала? Кажуть, виграти можна?

Мальований — Хай люди виграють, а ми не вигравали, то й тепер не виграємо. (До Гуренка). А ти, Федько, допоможи їм жито покласти на возика.

Гуренко — Я со вдово́льствієм.

Мальований (*Гука до сусіди*) — „Ганно, Ганно!“ — Чого. — „А Степан де?“ — Пішов кудись. — „Давно?“ — Ні, тільки що! — „Бач, це він теж на суд, бо й його записано свідком. А не сказав!“

ЯВА 7

(Одарка принесла хліб)

Одарка — А коли повернешся?

Мальований — Хіба вгадаєш, коли воно там скінчиться? Що треба буде зробити, то ось Федько допоможе. (*Пішов*).

Одарка — Дуже він потрібний тут!

Гуренко — Мамаша!

Одарка — Не називай мене так. (*Сердито*). Чуєш? А то межі очі плюну. От їй-же богу, візьму та й плюну!

Гуренко — Ну, а як-же до вас звертатися?

Одарка — А ніяк!

ЯВА 8

(Входе Сухий)

Сухий — А-а-а!!! Теща з зятьком ніяк не на балакаються. (*Сміється*). Здрастуйте!

Одарка — Здрастуйте! Оце не мала баба клопоту та й купила поросля.

Гуренко — Мамаша! На щот поросяти — ша, а то я можу в амбіцію вдариться.

Одарка — Хоч і об стінку головою — про мене...

Сухий (*Сміється*) — А Петро де? На що це він мене питає?

Одарка — Пішов на суд.

Сухий — На який суд? за Кіндрата?

Гуренко — Еге, в цій самій справі.

Сухий — Та заждіть -но, і я -ж одібрав позавчора повістку. Як -же воно так? Мій хлопець читав, що на ту суботу! От бісової пари, читач! А ще в школу ходило. По новому каже тоді, а по старому тоді. Я -ж тебе почитаю!..

Так, кажете, уже пішов? І давно? А чого-ж було не гукнути?

Гуренко — Вони гукали та вас не було.

Сухий — То треба -ж і собі поспішати. От бісової пари хлопець. (*Пішов*).

ЯВА 9

(Ті -ж без Сухого)

Гуренко — Ви, мамаша... хоть ви гніваєтесь, а все -таки дозвольте називать вас мамашою. Та ви не тікайте, я вам скажу пару слів: як оженюся я на Оленці...

Одарка (*Перебива*) — Цього не буде, вона піде за Панька.

Гуренко — Ну, й які -бо ви, мамаша. За Панька, за Панька!.. Панько вже в комуністи записався.

Одарка — А як комуніст, то хіба не чоловік? Його он обрали на голову в кооператив. Значить, було за що. Він і письменний, бачиш навчився!.. А ти що?

Гуренко — Письменний, письменний!... Це все одно, що наплювать. А я неписьменний, а як захочу, то краще житиму. Хата в мене є, і город є. Хоча на землю мені наплювать. Я комерцію заведу, так сказати, трест. Я гнав-би самогон, а Оленка торгувала.

Одарка — А в тюрмі-б хто сидів?

Гуренко — То дурні сидять!

Одарка — Мабутенко теж такечки казав, а кукуріка отам десь у тюрмі. З самогонки твоєї не житимеш.

Гуренко — Ну, то їздив-би до Харкова та купував-би ріжний крам, а Оленка-б торгувала на селі. Мені-б Оленка не смажилась на сонці та не в'язала-б отих снопів. Робота легенька, а дохід великий. Одягав-би гарно: в полотні-б уже не ходила, а в батисті. От як-би їй за мною жилося, а ви з Паньком цяцькаєтесь.

Одарка — Куди тобі грішному кісіль їсти, як ти квашою замазався. Комерцію!.. До комерції розуму треба! А ти що? Випити та в карти пограти? Це й дурень уміє!..

Гуренко (*Сміється*) — Е, ні, мамаша. Щоб грати в 21 — треба, ого, скільки розуму. Тут своя наука є. Дасть тобі туза — „По банку! А далі тобі звольте королика. От тут і задача: чи брати ще, чи не брати. „Буде“ кажу, та ще й виду не подай, що в тебе 15. А він набрав 16 — мало, ще бере, а воно десятка, от і перебор. І забираєш грошки. А то й так

буває: дасть тобі туза — „По банку“, потім валетика Гм! 13! мало! Дай ще карточку! А він тобі десяточку - бабах! — Перебор! плати гроші. От яка вона, мамаша, арихметика!

ЯВА 10

(Входє спекулянт Пузир)

Пузир — Дай боже здоров'ячка.

Одарка — Здорові будьте й ви.

Гуренко — Здрастуйте, Кононе Петровичу!

Пузир — У мене до Петра є дільце, чи вдома він?

Одарка — Ні, немає, пішов на суд. А ви це, мабуть, за житом? Він наготовив і велів мені завезти до вас.

Пузир — То само собою. А то він учора казав, що має облігацію золотої позики й хоче продати.

Одарка — Казав і за облігацію.

Пузир — А можна на неї глянути? У мене є дві штуки та номери не під ряд, коли ваша підійде, то я можу й купить.

Одарка — Я зараз винесу. (Пішла).

ЯВА 11

(Ті - ж без Одарки)

Гуренко — Знаєте, Кононе Петровичу, що?

Пузир — А що?

Гуренко — Прийміть мене у компаньйони, відчинемо знову вашу лавочку та й будемо помаленьку грошики заробляти.

Пузир — Тяжолі тепер времена для цього настали, багато розумних людей у селі розвелось, не те що колись було.

ЯВА 12

(Входить Одарка)

Одарка — Ось вона! Нате подивіться, а я тим часом покладу мішок на возика.

Гуренко — Ви - ж самі не піднімете, ходіть я допоможу.

Одарка — Я й без твоєї допомоги обійдуся.

Гуренко — Та ходіть уже, ходіть. (*Пішли*).

ЯВА 13.

Пузир (*Вийма з кишені газету*) — Поглянемо, чи варт її купувати. (*Читає*). Серія 10, — так є! № 00834 — є, виграш 250 карб. Є! Ура! Ключуло!.. (*Потирає руки*). А Петро нехай слинку поковта! Та він і не визнає, що його облігація виграла. Він газет не читає — неписьменний і звідки йому дізнатися? Слава богу, що є кого дурити. (*Ховає газету*).

ЯВА 14

(Входить Одарка та Гуренко)

Одарка — Ну, подивилися?

Пузир — Та номер, як є підходящий, могу купити. Скільки вам за неї?

Одарка — Та він віддав 5 карб., а ви скільки дасте.

Пузир — Е! Тепер вона цього не варта. Я можу дати за неї... дати за неї 2 карб. 50 коп. Хочете, получите гроші.

Одарка — Трохи замало.

Пузир — А полеже ще, то й цього не получите. Нате гроші. (*Дає гроші*). Ну, так! А жито завезіть.

Одарка — То разом і повезем; ви до дому?

Пузир — До дому. (*Гуренко теж іде*).

Одарка — А ти, Федоре, до дому йди, і чого-б то я тьопався...

Гуренко — Коли не хочете, то й посидю. Я хотів було допомогти, а коли не хочете, то „насильно мил не будеш“. (*Сіда, закурює*).

ЯВА 15

(Гуренко один)

Гуренко — Не мамаша, а, можна сказати, відьма, — ні чим її не прошиб'юш. А все таки я доб'юся й Оленка буде моєю.

ЯВА 16

(Входить Оленка й Панько)

Оленка — А ти, Федоре, хіба в нас за сторожа найнявся, чи що?

Гуренко — Поки що з доброї волі. Усі порозходилися, то хоч я залишився на хазяйстві. Така вже наша доля!

Панько — Не кисни, Федоре! Твоя доля буде завжди з тобою, і від самого тебе залежить чи гарною буде, чи поганою.

(Входить Мальований та Сухий)

Мальований — О! вже чорти поприносили повнісінький двір зятів!..

Панько — Кого поприносили, а хто й сам прийшов.

Гуренко — Не журіться, папаша, зараз багато, а на кінець буде один.

Мальований — Коли такий дурний, як ти, краще ні одного не треба.

Гуренко (Здивовано) — Отакої!..

Мальований — Та такої-ж і є. (Сердито). На коли повістка була? Га? Кажі, на коли?

Гуренко — На суботу.

Сухий — На місяць 4 суботи буває!

Гуренко — Як він мене не торкається, отой суд, то я й не розпитувався, на яке там число? Навіщо воно мені!

Мальований — Отак-же й я тобі скажу, навіщо ти мені здався, забирайся геть з мого двору!..

Оленка (Входить) — А що, тату, трапилося?

Мальований — Е, сором навіть і казати, бо й кури сміятимуться. А все хто винний? (Показує на Гуренка). Ти. У суботу!

Гуренко — Та чим-же я винний? Ніяк отого не розберу!

Мальований — А тим, коли сам не розумієш, то й не дзявкай. У повістці написано, що на суд на ту суботу, а ми сьогодні почвалані. Добре, що хоч на дорозі трапився розумний чоловік, — розібрався,

а то аж до міста прийшли - б! — „Здрастуйте, а подивіться, які ми дурні“ — Тьху на твою голову!

Панько — Сліпий сліпого як вестиме, то обидва будуть у ямі.

ЯВА 18

(Входить Одарка)

Одарка — Вже з суду? Ото як швидко!..

Гуренко (*Сміється*) — Дурна штука й нехитра, раз, два і ваших нет.

Мальований (*Скипів*) — Мовчи, кажу. Не дратуй, а то ломаки покуштуєш.

Гуренко — Ну, це вже даже обідно: при чому тут я!

Панько — Воно, коли розібрати, то в цьому Федір і не винний: йому сказали на суботу, він не запитав на яку, а сам прочитати не вміє.

Мальований — Ото коли тут нема. (*Показує на лоба*), то хай краще не ляпає дурним язиком.

Панько — Воно, виходить усі, ви втрьох винні — бо темні.

Одарка — Виходить не на сьогодні суд?

Сухий — Та як бачите, прогулялися й мене з пантелику збили, а воно - таки правду мій хлопець казав, що на ту суботу; що то значить, письменний!..

Одарка (*Круте головою*) — І... ї... За дурною головою й ногам нема спокою!.. Виходить, треба було хлопця послухати. Воно хоч і мале, а розумніше за вас старих — бо письменне. На гроші за оту облігацію.

Мальований — Скільки - ж він дав?

Одарка — Два карбованці з полтинником. На. (Дає гроші).

Мальований — Та це й на колеса не вистарчить; хоч - би 3 карб. дав!

Панько — А коли - б продали в банок, то на карбованець більше дали - б та й облігацію рахували вашою; так мовити на схованці лежала - б. Дивись — на ваше щастя та що - б і виграли!

Одарка — Та я - ж казала!

Мальований — Та сама - б і пішла в той банок, як що така розумна, а мені ніколи ходити.

Одарка — Пузир казав, щоб ти доніс ще 10 фунтів жита, не хвата до 3 пудів.

Мальований — Як не хвата? Я - ж цеберкою набирав, а вона в мене точно виважена. Хай не бреше. На чому він важив? На отому чорногузові?

Одарка — А то - ж.

Мальований — Повісився - б він на ньому.

Сухий — Чого - ж йому вішатися, коли через оту вагу він і розбагатів, як держав зсипного пункта. Покладе на вагу свого чудернацького отакесенького кружечка. Дивись — каже -- оце тобі 2 пуди, а оце 20 фунт. Готово, здіймай. А ти рота роззявив та й дивишся на того чорногуза, як баран на молодика.

Гуренко — Воно на тих кружечках і написано, скільки воно важить та хіба там розбереш, коли ти на письмі не розумієшся. От надуває темних людей. Американська штука, хитра!

(Підходе до воріт десятихатник і Петрусь, що стоїть весь час з боку)

Десятихатник — Петре, на тобі оцього папірця та йди зараз до волости.

Мальований — Чого?

Десятихатник — Та там за якісь гроші! Подивися, воно - ж там написано!

Мальований — Легко тобі сказати — написано. А чи - ж я там щось розумію? Та які - ж воно гроші?

Десятихатник — Та я не знаю, мені сказали, що тут усе написано, розбирайте, вас тут багато! (Пішов).

Мальований (*Бере папірець і дає Сухому*) — А ну, брате, глянь - но ти, що там написано...

Сухий — Та я хіба той?... От як-би хлопець мій був, він - би в мент прочитав.

Оленка — Дайте, ось Панько прочитає.

Панько (*Сміючись*) — А може - б ти сама прочитала!

Оленка — Зажди, зажди, ось як почну вечорами до школи ходити, то тоді тебе не буду просити.

Мальований — Буде з мене й одного грамотія, он і досі зі школи нема.

Панько (*Читає*) — „Громадянинові села Вільшаної, Петрові Мальованому, повідомлення. Райвиконком повідомляє вас, що ваша облігація серія 10, число 00834 виграла 250 карб. Зазначену суму ви маєте

одержати в Райвиконкомові, пред'явивши вашу облігацію або квиток банку, коли облігація там“.

Мальований — Та я щось і не второпав, про віщо - ж воно написано, про облігацію чи що?

Одарка — Та чи тобі позакладало! Ми - ж виграли 250 карб.

Мальований — Та нев ... нев ... невже?

Панько — Так - таки й написано.

Сухий — Ото людям щастить.

Оленка — Ох! Щастить та не нам!

Мальований — Отакої! Якже - ж не нам, мені - ж написано!

Панько — Вам написано, та тільки де ваша облігація?

Оленка — В Пузиря; ось і виходить тепер, що виграш не наш.

Мальований — От тобі й на. Панько, голубчику, як - же це воно буде?

Панько — Виходить, таке діло, що виграш ваш пропав.

(Мальований аж присів)

Гуренко — Раз, два і 25 червінців у папаші нет!

Мальований — Мовчи вже хоч ти, вилупку, не шкабарчи.

Одарка — Я - ж казала хай - би полежала.

Мальований — Казала! Казала та не звязала; віддала, то тепер іди й забирай.

Одарка — Дивись, сам наказав віддати, а тепер я винна.

Мальований — Панько, голубчику, ти - ж таки письменний, усякі закони там знаєш, порадь, що мені тепер робити! Я тебе повік не забуду. Оленку віддам за тебе!...

Гуренко — Заждїть папаша, а як - же я? Я теж був кандидатом!

Мальований — Не треба мені такого зятя! На коли повістка була? От ми тепер і не до масти один одному.

Гуренко (*Виходить*) — торгувала кирпичом, а зосталась ні причем? Письменного зятя забажалося, сказалася - б ота грамота! Та після цього всього ви свиня, а не папаша, а ви не мамаша, а відьма! (*Пішов*).

Одарка (*Навздогін*) — Ах, ти - ж анцибел!

Мальований — То як же - ж буде. га? Панько? Чи можна щось зробити?

Панько — А хто продавав йому облігацію.

Одарка — Та я - ж таки й продавала.

Панько — А хто був при тому? Свідки були?

Одарка — Та які - ж свідки? Нікого не було...

Панько — Значить, діло табак... Як - би свідки були — до суду - б притягти того Пузиря й вернув - би гроші, а так... нічого не вдієш. Самі винні... Ех, і скільки через ту темність на світі лиха буває.

Сухий — Н - да... Виходить, як не крути, а письменному скрізь краще.

Петрусь (*Що чув усю розмову*) — Так, що - ж це ви, тату, програли 250 карбованців?

Мальований — Геть мені звідци, шибенику! Гайда до школи, щоб з тебе дурня на сміх курям не було...

Завіса.

СУД НАД НЕПИСЬМЕННИМ
СЕЛЯНИНОМ ТЕМНЕНКОМ,
ЩО НЕ ВКРАВШИ—ВКРАВ

Театралізований суд, як театральна форма, лише нещодавно завоював собі місце, і досить почесне, в системі політосвітньої роботи. До революції ця форма майже зовсім не була відома, і коли траплялися по декуди спроби влаштувати так звані „літературні“ (по більшості) або якісь інші суди, то вони були не театралізовані, а це на 90% зменшувало їх вплив на маси. З революцією само життя висунуло гнучку й переконуючу форму, або вірніше метод агітації — суд. Цілу низку агітаційних моментів далеко зручніше вкласти в рямці суду, ніж компанувати в п'єсу. Це забирає менше часу, легше для театральної невідготовлених товаришів і переконує глядача.

Цей „суд“ подаємо, як певний зразок для того, щоб товариші з сельбудів і клубів могли ним керуватися, як схемою, що в неї можна вложити, який завгодно зміст.

При виставі слід пильнувати, щоби суд був, як найбільше театралізований (в костюмах, у виконанні), бо в цьому запорука його успіху, як театральної дії, а значить і гарантія агітаційного впливу.

„Суд над неписьменним“ — зробила Театральна Майстерня Гарту. Тему було обговорено на зборах колективу, наслідком чого з'явилася схема. Розробку сюжету, драматизацію його й літературну обробку виконав керівник майстерні Ю. С.

Надруковано суд було вперше в Агітзбірнику Харківської ГубПО 1924 р.—„Ліквідування неписьменности“.

Дієві особи :

Голова	}	Виїздна сесія Суду.
Секретар		
Член		
Прукурор		
Оборонець		

Темненко — селянин 35 років, фурчий.

Антипенко — селянин 35 років, фурчий.

Рідний — голова селькооператива.

Чоботарьова — селянка 34 років.

Петренко — вчителька.

Галушка — куркуль 65 років.

Суд слід влаштувати в великому помешканні. Для членів сесії треба поставити стіл і стільці. Ніяких декорацій не треба.

Голова суду, коли питає підсудного й свідків, мусить перед тим запитати кожного з них про вік, соціальний стан, сімейний стан і т. ин. Додержуватись достовірно тексту не треба. Кожний може додати свої слова, дбаючи лише про те, щоб не змінити провідної ідеї.

Промови прокурора й оборонця можна змінити й поширити, відповідно місцевим умовам.

Голова суду — Іменем УСРР вважаю засідання виїздної сесії народнього суду відкритим. На порядку денному справа селянина села громадянина Темненка, Івана, обвинуваченого в крадіжці 50 пуд. кооперативного жита. Товаришу секретар, зачитайте справу.

Секретар — 20-го листопаду ц/р. громадянинуві Темненкові доручив голова селькооперативу т. Рідний одвезти до губсоюзу п'ядесят пудів зерна. Гр-н Темненко одержав наперед гроші за перевіз, накладну на зерно й написану на окремому папірці точну адресу губсоюзу, бо хоча до того часу він у місті був, але не знав, де міститься губсоюз.

За кілька годин перед цим повіз до того - ж таки губсоюзу иншу партію зерна другий селянин, гр. Антипенко, що теж заробляє фірманкою. Громадянин Антипенко повернувся того - ж - таки 20 - го листопаду ввечері й привіз і губсоюзу належну розписку, громадянин - же Темненко вернувся тільки другого дня, ц - т. 21 - то листопаду й привіз розписку, що виявилася фальшивою. Разом з тим приїхав з міста з губсоюзу уповноважений запитати, чому й досі не везуть зерна — як раз того зерна, що доручено було відвезти гр - нові Темненкові. Запідозрівши гр - на Темненка в крадіжці, райвиконком заарештував його й зголосився до окружного відділу карного розшуку. Заходами карного розшуку було виявлено, що гр - н Темненко в місті з зерном був, але зсипав його не в губсоюзі, а невідомим приватним особам на задньому дворі заїзду, перевантаживши лантух з зерном просто з возу на віз. Знайти осіб, яким було перевантажено зерно, або бодай натрапити на їх слід, карному розшукові не пощастило. Розписку в одержанні зерна, що її додається, як речовий довід, нахабно але зовні старано підроблено на бланкові, що на ньому стоїть стара печатка якоїсь ще дореволюційної, царської інституції. Ось зміст розписки (розписка писана од руки):

Штамп: ще царського губернаторського управління. На штампі номер 3347. Числа не знаємо, бо годин не щитаємо.

Зміст: Дурному Селькооперативові. За зерно дуже дякуємо. Як-що в вашому селі всі селяни такі-ж дурні, як і цей, що оце зерно привіз, то й надалі присилайте, нічого проти цього не маємо. В одержанні вашого жита розписуємось: голова раклівський — Клим Фартовий, писар — Васька Собача - Ніжка.

Голова — Ви, товариші, смієтесь, я прошу дуже уважно поставитись до цієї справи. Коли правда тому, що Іван Темненко не сам украв зерно, а його дійсно обдурили, то в дурнях залишився не тільки самий Темненко, а й Селькооператив і все село.

Голос з публіки — Ну, ні! Вже, мабуть, другого такого дурного не знайдете!

Другий голос — Та Іван змалечку дурний, бо його дурний піп христив!

Голова — Прошу уваги.

Секретар — Отож гр-на Темненка притягнено до Суду й обвинувачено в крадіжці й присвоєнні зерна, дорученого йому Селькооперативом одвезти до Губсоюзу, за відповідним пактом кодексу карних положень. Свідками в цій справі, викликано громадянина—Рідного, голову Селькооперативу, Антипенка — фурмана й громадянок Чоботарьову — селянку й Петренку — вчительку.

Прошу всіх свідків вийти з залі Суду. Я викликатиму вас по черзі.

(Свідки виходять)

Громадянині Темненко, що ви можете сказати до вашої справи?... Розкажіть, як було діло...

Темненко — Говорити багато та мало слухати... Оце ж насипав, значить, я зерна, забрав папери, що товариш Рідний дав, захватив гроші та й поїхав... Вже аж під самісіньким містом Матвія Антипенка зустрів. Він уже вертався, бо раніш за мене годин на п'ять виїхав... Покурили ми, одним-другим словом обмінялися та й рушив я далі. Приїзду до міста... Де міститься отой губсоюз, я не знав, отож, щоб знайти його, записали мені на клаптику паперу його адресу. Але що мені з неї товку, як я не втну її прочитати — неписьменний я. Я й думаю — на базар треба їхати. Там такі люди, що все знають. Поїхав на базар. Тільки що по-між рундуки в'їхав, підходить до мене якийсь, чи-то підпанок, чи-то так чиновник якийсь та й, значить, питає — що й куди, мовляв, везеш? Я йому й кажу: так і так — зерно до губсоюзу під розписку треба здати... Чи не буде ваша ласка вказати мені, де він, той губсоюз міститься? Бо адресу його мені записали, та я неписьменний — не втну її прочитати... А він такечки зирнув на мене та й згодом і каже: „що-ж твоє щастя, що на мене наскочив, а то блукав-би й до завтрього по базарю: Бо я, каже, як раз і є прийомщик зерна в губсоюзі... Воно хоч і пізно, служба вже скінчилася, та вже ходім, прийму, — що тобі тут до завтрього з зерном плутатись, ще обікраде хтось“. Зрадів я дуже. Думаю — от доброго

чоловіка доля послала. „Спасибі, кажу, вам, паночку, що мене й коней моїх пожаліли“... Сів він до мене на воза й поїхали. Приїхали на якесь подвір'я, десь аж край міста. На воротах вивіску начеплено. Він мені пальцем вказав та й говорив: „бачиш, губсоюз написано“. А я йому тільки: — „Мугу“! Мугукнув, значить, бо правду сказати, соромно мені стало, що не втну її розібрати, що там написано... Тут у подвір'я ще двоє якихось з'явилося й підвода з ними приїхала. Перевантажили ми вчотирьох зерно на тую підводу. Все честь-честью. Потім сіли вони під стінкою, паперу й оливця видобули та мені розписку й написали. Глянув я — печатка є, значить, усе, як полагается... Подякував їм за щирість та прихильність до мене та й поїхав собі. На базарі переночував, бо вже таки не рано було, а на другий день раненько до дому й вибрався... Ще й тую розписку боявсь загубити, захвати не знав куди... А воно, виходить, її й ховати не варт було, — фальшива, бач, вона...

Прокурор — Вибачте, прошу слово.

Голова — Прошу.

Прокурор — Я пропоную перше заслухати свідка Антипенка, що може додасть ще щось до оповідання Темненка, а потім уже розпитувати його далі.

Голова — Я з вами погоджуюсь... Викличте свідка Антипенка. Гр-н Темненко, можете сісти.

(Антипенко входить)

Голова — Скажіть гр-ну Антипенко, ви вже давно фуруєте?

Антипенко — Та вже зо три роки. Як вернувся 22-го року з Червоної армії, та і почав.

Голова — А чому ви взялися фурувати?

Антипенко — Та через тії злидні. Сім'я в мене велика: дітей п'ятеро, батько з матір'ю, невидючі обоє, старі вже... А робітник я один. Брата на війні вбито, та й я всю царську війну на фронті був. А потім у Червоній армії — охочим пішов. Поки воював, господарство й підупало. Треба якось на ноги ставити.

Голова — Добре. А ви раніш коли-небудь були в місті, куди зерно возили?

Антипенко — Ні.

Голова — А як-же ви знайшли губсоюз?

Антипенко — А мені адресу дали. В місті там на кожному розі написано, яка то вулиця. Я й читав. Так і до губсоюзу доїхав. А там ще й на вивісці написано — „Губсоюз“...

Голова — А коли здали зерно, то одержали розписку?

Антипенко — А як же-ж. Я її зараз-же й перечитав — чи так, значить, воно там написано, чи не помилились, часом буває? Бачу — все, як слід; ну, тоді спокійно поїхав до дому.

Прокурор — А де-ж ви навчилися читати?

Антипенко — Та в Червоній армії-ж... Там це в нас добре було. Як вступить до війська котрий неписьменний, зараз його в роботу беруть: письму

вчити. А потім до клубу — газети, книжки читати... в Червоній армії там за цим пильно стежать, щоб неписьменних не було.

Прокурор. — Ну, й що - ж, пішла вам на користь та наука?

Антипенко — А, звичайно! От хоч - би й зараз. Як - би неписьменний був, то й мене, як Івана, в місті злодії одурили... Та це ще пусте... Найбільш мені та наука в господарстві в пригоді стала.

Прокурор — А як саме?

Антипенко — Та в нас поля не багато. Можна сказати й робити нема при чому... Садити ми на ньому картоплю, жита трохи сіяли, клеверу, віки, гречки, чи там ще чого. І з дідів та прадідів сіяли на третину, що трьохпільною системою зветься... Воно що рік, то гірше й гірше родить... А як навчивсь я читати, то вичитав у книзі, коли сіяти за шостипіллям, то воно коли земля добре спочине, краще родитиме. Вернувсь 22-го року до дому, та й заходився по новому хазяїнувати... Порізав землю клаптиками дрібнесенькими, та й ну сіяти... Сміялися тоді люди з мене. Кажуть, що це ти, Матвію, город садитимеш? Воно й справді, на перший рік не краще вродило. Не загноїв я добре землі. На другий рік краще. А цього року я аж диву дався. З отакісінького клаптика землі, а вродило більше, ніж раніш з цілого поля. У нас з Іваном Темненком землі як раз рівно. Раніш однако бідували. А тепер, так я проти нього багатієм став.

Голова — Добре, сідайте... Гр-н Темненко, скажіть, чому ви досі не навчилися письму?

Темненко — Та що з його зиску? Книжками ситий не будеш. Та й праця-ж не жде. Де вже часу на ті книжки знайти?

Прокурор — Ви в Червоній армії не служили?

Темненко — Ні.

Голова — От ви кажете, що з науки зиску немає. А ви чули допіру г-н Антипенко казав, як йому наука в пригоді стала?

Темненко — Та то хіба з науки земля краще вродила? Дав бог урожая, воно хліб і вродив. Погода хороша була, дощів багато перепало...

Прокурор — А скільки пудів у вас уродило цього року з десятини?

Темненко — Та 35 чи 40... (До Антипенка). А в вас, скільки цього року вродило з десятини?

Антипенко — Та, в мене десятини не було засіяно. А з півдесятини я щось пудів 30-35 зібрав.

Прокурор (До Темненка) — От бачите. Стільки, як у вас з десятини... А дощів мабуть, однаково на ваші ниви перепало, та й погода одна стояла й вам, і йому. Ви на третину сієте?

Темненко — Авжеж.

Голова — А скажіть, у вашому селі є школа ліквідації неписьменности? Хіба ви її не відвідуєте?

Темненко — Ні.

Голова — Чому?

Прокурор — А скажіть, чому ви, коли одержали розписку за зерно, не попросили когось вам її прочитати?

Темненко — Такось на думку не спало... Бачу, печатка є.

Прокурор — А вам не здавалося дивним, що зерно не до комори загружають, а на іншу підводу?

Темненко — А я хіба знав, куди їм його треба... Може везти кудись треба...

Прокурор — Ви знали скільки пудів зерна везете?

Темненко — Знав — 50.

Прокурор — А злодії, коли приймали його, не переважували?

Темненко — Ні.

Прокурор — Невже вам це не здалося дивним? Адже, як хтось купує, чи там звідкільсь одержує зерно, то завжди переважає... Як-же це вам повірили?

Темненко (*Мовчить*).

Прокурор — Я скінчив.

Оборонець — Гр-не Темненко, ваші батьки були письменними?

Темненко — Ні.

Оборонець — А чому вони вас не вчили в школі?

Темненко — Та хто їх знав, чого. Мабуть, тому, що грошей не було...

Голова — Ви все-ж таки ні чим не можете довести того, що вас справді обікрадено, а не самі продали це жито?

Темненко — Та побий мене сила небесна... Та хіба-ж мені таке на думку могло спасти? Все життя прожив чесною людиною,

Голова — Добре. Можете сісти. Викличте свідка Рідного, голову Селькопративу.

(Входить Рідний)

Голова — Тов. Рідний, скажіть, чому ви доручили Івану Темненко відвезти жито?

Рідний — Бо Іван Темненко здавна фурує. А життя в нього скрутне — заробити йому більш, ніж комусь іншому треба.

Голова — А як-же ви могли доручити йому це діло, знаючи, що він неписьменний. Ви-ж знали що йому доведеться розписку відібрати?

Рідний (*Замнявся*) — Правду кажучи, я не знав, що він неписьменний. Як раз перед тим я йому гроші платив, так він розписався... Потім вже півроку, як існує в нашому селі школа по ліквідації неписьменности, і в списках я бачив прізвище Темненка... Я й думав, що він уже письменний.

Прокурор (*До голови*) — Дозволите запитати підсудного? Гр-н Темненко, ось тов. Рідний говорить, що ви підписали своє прізвище, а ви говорите, що неписьменний?

Темненко — Та прізвище своє я ще змалечку вмію підписувати... А більш не втну...

Голова (До Рідного) — А скажіть, раніше за Темненком не було нічого поганого. Не був він замічений в крадіжці?

Рідний — Ні. Темненко завжди був чоловіком чесним. Я сам не раз позичав йому гроші без розписки й він у срок вертав. Потім раз доручив йому довести гроші на пошту, не пригадаю, щоб з ним колись щось трапилось таке, що проти його честности.

Голова — А як у нього йде господарство?

Рідний — З господарством погано... земля в нього хороша та не вміє він хазяїнувати... працює, правда, на ній до десятого поту, але зовсім не хоче слухати добрих порад: не вгноїть її як слід, не хоче на шостипілля перейти, ми вже з Антипенком не раз радили. Не вірить.

Голова — А худоба в нього є?

Рідний — Та-ж коні є, бо він фурує. Була ще корова та недавнечко здохла...

Голова — А чому вона здохла?

Рідний — У мене й у нього як раз разом корови захворіли. Кров'ю почали доїться. Я вдався до ветеринара, моя Монька й видужала. А Темненко знахарку кликав. Вона йому її чимось поїла. Так та й здохла.

Голова — Досить. Сідайте. Викличте свідка Чоботарьову.

(Чоботарьова входить)

Голова — Громадянко Чоботарьова, ви добре знаєте Івана Темненка?

Чоботарьова — А якже-ж, сусіди ми. Та й мій чоловік і Іванів брат разом у Червоній армії служать. В одному таки полку. І листи до нас разом пишуть. Вже, що я намучилася з тими листами! Неписьменна я була. Відберу листа, — матінко рідна. В мене аж жижки трусяться, так я його прочитати хочу, та не втну. Я вже й до Івана, й до Степана й до куркуля Галушки, — до всіх пороги обіб'ю... А листа, а ніяк не прочитаєш! Іван та Степан теж неписьменні. А Галушка, щоб йому на ниві самі дулі вродили, за те, щоб листа прочитати, платні хоче, не хоче як добрий чоловік допомогти. От іродове насіння! Бо він сам хоч і не так-то дуже розбирає, старий уже й очі в нього болять, та син у нього колись у ємназії вчився, а тепер десь аж у Харкові за непмана править... Так він і...

Голова — Чекайте. Ви відповідайте на запитання. Я вас про Івана Темненка хочу розпитати.

Чоботарьова — Та я про нього... Отож я й кажу, нехай Іван тепер до мене біга, щоб я йому листа прочитала. Та й Галушка теж. Син його в місто поїхав — за непмана править і листи йому писатиме. А старий Галушка на очі хворіє, от до мене і вдається, щоб я йому того листа прочитала. Так я з нього, нехриста, тепер цілий пуд за це візьму. Нехай знає, як з бідних людей знущатися.

Голова — А хіба ви тепер письменні?

Чоботарьова — А якже - ж? Як прочула я, що в селі школа для дорослих відкривається, де письму вчитимуть, зараз туди й подалася. Трьох місяців не повчилася, вже сама й листи читала, та й відписувала сама. А тепер, то вже яку хочете книжку чи газету розберу...

Голова — А Івана Темненка ви давно знаєте?

Чоботарьова — Та ми однолітки. Ще малечами гралися вкупі, бо ми - ж сусіди. І жалко мені Івана. Хороший чоловік та чесний! Та біда на його голову впала. Казала я йому, дурному: вчись, Іване, вчись... Диви, як добре самому листи читати, чи там ще щось як прийдеться. Куди там! І слухати не хоче. А все знову отой Галушка анахтемський. Це - ж він, лиха личина, Івана відмовив до школи ходити. Каже — ти Іване чоловік бідний, тобі грамота ні до чого. Та й користи з неї нема ніякої... А як з неї користи немає, коли він - же, Галушка цей самий, за однісінький лист прочитати платню бере... Це він, щоб йому сина свого ніколи не побачити, боявся, що як усі вчені будуть, то не буде йому кого обдирати...

Оборонець (До голови) — Я настоюю, щоб гр - на Галушку викликати до суду.

Голова (До секретаря) — Розпорядіться, щоби знайшли й привели зараз до суду гр - на Галушку.

(Секретар виходить)

Голова — Сідайте, гр-ко Чоботарьова... Викличте свідка Петренка.

(Петренко входить)

Голова — Гр-ко Петренко, ви працюєте вчительською й завідуєте школою по ліквідуванню неписьменности?

Петренко — Так...

Голова — А чому - ж у вашій школі не вчиться гр-н Темненко.

Петренко — Відразу, як почала я провадити навчання, гр-н Темненко прийшов до школи. Був разів зо два. А далі перестав ходити. Я кілька разів посилала до нього людей, але він не приходив. Тоді я сама пішла до нього. Гр-н Темненко мене й на поріг не пустив. Каже — ідіть собі иншим голову морочте, а мені й без вашої школи діла не бракує.

Голова — А ви - ж йому говорили про ту користь, що він матиме з навчання?

Петренко — Звичайно, говорила. Та він і слухати не схотів...

Голова — Більш нічого ви не можете сказати?

Петренко — Нічого.

Голова — Сідайте.

(Входить секретар з Галушкою)

Секретар — Тов. Голова ось, гр-н Галушка.

Вигук з публіки — Ага. І ти зволив до Суду придибати.

Другий голос — Це його — дерія, слід було - б судити. Вже він попоїздив на наших шиях...

Третій вигук — Скажіть йому, хай черево сховає. Навіщо він його до Суду припер.

Галушка — Тов. председатель. Захистіть, будь ласка, мене од цих нахабників. Їм - би завжди з бідної людини сміятися.

Голос — Ач, який бідний. Диви - но, схуд як?

Голова — Товариші, прошу тихо. Ви заважаєте суду чинити розправу. Підійдіть - но ближче, гр - не Галушка.

Галушка (*Стоїть на місці*) — А ви скажіть їм, тов. суддя, щоб вони мене не зачіпали... Ще камінюкою якийсь жбурне...

Голова — Будьте покійні. Вас ніхто не займе. Підійдіть ближче й відповідайте на запитання.

Галушка — Чого ви мене до суду викликали? Я - ж, здається, зі зlodіями діла не маю...

Голова — Скажіть гр - не Галушка, ви Івана Темненка знаєте?

Галушка — Та є в нас такий на селі. Тільки я з ним діла не маю, бо зі зlodіями не знаюся.

Голова — А він хіба на вашу думку зlodій?

Галушка — Та якже - ж. Кажуть - же — 50 п. зерна вкрав.

З залі — То ти, мабуть, сам раклів до нього підіслав, щоб Івана обдурили. Може й син твій там серед них був.

Галушка — От, бачите, тов. Суддя, не дають вони мені говорити...

Голова — По - перше звертайтеся до мене — не товариш, а громадянин. Я неможник і не товаришу з куркулями.

З залі — Та він зі всіма за панібрата. Він і пристапу колись не ваше благородіє казав, а Степан Матвієвич...

Голова — Значить, ви певні, що гр-н Темненко вкрав жито?

Галушка — Не то що певний, але від таких, як Темненко всього можна сподіватися.

Голова — А ви письменний?

Галушка — Звичайно. Ще з малечку вчивсь... Тепер очі слабі стали — погано розбираю. А раніш різні книжки читав.

Оборонець — І син у вас письменний?

Галушка — А якже-ж — у ємназії вчився, на інженери мав вийти та революція помішала.

Оборонець — Як так?

Галушка — Звільнили його за те, що ніби-то я багато землі маю. Ніби тепер бідним, неможникам вчитись можна, а багатим не дозволяється... А як не дозволяється, коли наука всім потрібна...

Оборонець — Добре... От ви кажете — наука кожному потрібна. А чому-ж ви одмовляли Темненка вчитися?

Галушка — Та хіба я відмовляв його? Сам не схотів. Я йому тільки сказав, що з тієї науки хліба не їстимеш.

Оборонець — Але-ж ви зараз казали, що наука потрібна, а тепер навпаки кажете? Як-же це так?

Галушка — Та воно звичайно, як кому... Що він з тією наукою коло своєї десятини робитиме? Інша річ, коли людина той... має коло чого робити, тоді й наука потрібна.

Оборонець — А скажіть, правда тому, що ви за те, щоб прочитати листа брали платню?

Галушка (*Мовчить*).

Оборонець — Ну?

Галушка — Що - ж, усяка праця оплачується...

Оборонець — Значить, все - ж таки є користь з науки й для тих, що нічого не мають? От хоча - б листа прочитати?

Галушка (*Мовчить*).

Оборонець — Чи це для вас не вигідно? Заробіток пропаде?..

Галушка (*Мовчить*) — ...Та про мене — хай вчаться...

Голос — Ач, який добрий, дозволяє нам учитися. А хто, як не він говорив, щоб школи не ремонтували, коли в ній стеля завалилася.

Голова — Це правда що ви говорили, щоб школи не ремонтувати?

Галушка — Брехня...

Голос — Сам він бреше. Всі люди знають...

Голоси — Авже - ж бреше. Авже - ж бреше...

Голова — От бачите, ви значить, ще й брешете... Прийдеться мабуть вас, з свідків та на лаву підсудних посадити.

Галушка — Господин Суддя, та за віщо? Хіба я щось зробив?

Голова — Брешете перед Судом. За брехню ми вас судитимемо.

Галушка — Та я не брешу...

Голова — А ви казали, щоб шкіл не ремонтували...

Галушка — Та вона стара, не варт її й ремонтувати, однак завалиться.

Голова — А вам це й добре? Всі темні будуть, так ви за кожну дрібницю платню братимете? Сідайте. Досить... Свідків усіх допрошено. Слово має прокурор.

Прокурор — Товариші селяни! Всім вам стало зараз зрозуміло та й підсудний того не заперечує, що його вина в пропажі зерна таки є. Він не вкрав, — його обдурено, це очевидно. Але й не вкравши, він все-ж таки вкрав. Ясно, як-би він був письменний, не сталося з ним такого випадку й він подібно гр-ну Антипенку щасливо одвіз-би жито й привіз-би назад розписку. Значить, і виходить, що вся його вина зводиться до того, що він неписьменний. А вина це не аби-яка. По-перше, він завинив перед Робітниче-селянським урядом республіки. Згідно з декретом про ліквідування неписьменства, на селі було відкрито школу для дорослих, яку мусили відвідувати всі неписьменні. Всі пішли вчитися, не пішов тільки один гр-н Темненко... І ось зараз він уже має розплачуватись за наслідки свого злісного небажання вчитись...

Далі. Невже, товариші, гр-ну Темненкові не була ясною необхідність вчитися? Кожний громадянин

мусить бути письменним, бо письменність це перший крок до науки, а наукою ми називаємо всі ті винаходи, всі ті знання, які зроблено людьми за для полегшення й поліпшення життя кожного з нас.

Гляньте на наші господарства. Земля в нас родюча, як ніде по інших країнах, але вона не родить, бо ми не вміємо коло неї робити. У нас на масній, чорній землі родить менше, ніж за кордоном на далеко гіршій.

Ми через силу збираємо з десятини 30 — 40 пудів, в той час, як за кордоном гірша земля родить по-над сто пудів, а в де-яких місцях і до 150. Тому, що за кордоном усі селяни письменні й мають можливість поліпшувати своє господарство, підвищуючи родючість землі. Вони знають, як на ній робити. А знати це зовсім не тяжко, треба тільки читати книжки присвячені сільському господарству й хліборобству... А наша худоба? Ми маємо розлогі вигони, пишні лани з соковитою рясною травою, а товар наш побільшості худіш, нужденний і раз-у-раз вмирає через різні хвороби... Бо ми не вміємо ходити біля нього. Ми не читаємо книжок, в яких ясно й просто з'ясовується, що треба робити, щоби худоба була здоровою, як її треба годувати, чим запобігти хворобам... В своєму господарюванні ми керуємось лише батьківськими переказами та забобонами старовини, а в той час наука сягнула далеко вперед і винайшла сотні способів для поліпшення скотарства... Далі...

Ми самі, а надто наші діти й немовлята, вмирають з різних хвороб і пошестей. Скільки матерів несуть своїх дітей на кладовище. Скільки завчасних уродів і сиріт по наших селах. Десятки й сотні людей конають з холери, пропасниці, простуди, запалень і інших хвороб... А візьмемо хоча-б місто. Там немає стільки пошестей і немовлятка не вмирають так густо, як на селі. Бо в місті більше письменних і вони з книжок довідаються, як треба ходити коло себе від хвороб. Вони знають, що до хворого треба кликати лікаря, а не бабу-шептуху. Ніде не вмирає так багато люду, як на селі. Бо село темне, бо село живе забобонами, бо на селі сила неписьменних. Книжка-це перший друг людини. З книжки й газети можна дізнатись про все. Зараз держава видає чимало приступних, зрозумілих і потрібних селянам книжок, але село їх не читає, бо не вміє... А закони, які треба знати кожному громадянину? Селяни не знають законів, бо не можуть їх прочитати, і всякі шахраї й дерії дурять їх на кожному кроці, так, як от зараз гр-на Темненка... Радянська влада притягає до керування державою всіх громадян. Для цього треба мати знання, а звідкіль їх візьме неписьменний, коли він не може набрати їх з книжки.

Ось погляньте, тов. Антипенко ще дуже й дуже мало зробив—він тільки всього змінив трьох-п'яти, — і вже має хороші наслідки. Гр-ка Чоботарьова лише розбирати письмо навчилась, а вже

відчуває, що стала кращою ніби. Вже їй не треба бігати по сусідах просити листа почитати, та ще й платити за це. Вона й сама це зараз зробить... Але вони тільки, тільки почали вчитися. А щоб - то було, як - би всі були письменні, й читали-б книжки й газети? Всі вже давно зрозуміли, яка користь з тієї науки... Всі неписьменні ходять до школи лікнепу. Рад. влада заходилася запровадити науку на село — друкуються книжки й газети, з яких можна дізнатися про все необхідне й надсилаються туди - ж на село... І раптом з'являється якийсь громад. Темненко, який і сам не хоче вчитися, та й своїм приміром інших з пуття зводить. Хіба він не злодій? Хіба він не лиходій? Хіба він не чинить лиха й собі і всім іншим селянам?... Хіба він не чинить лиха громаді й державі? Адже пропало громадське зерно? Селькооператив має збиток через неписьменність гр - на Темненка. Гр. Темненко мусить понести кару.

Голова — Слово має оборонець.

Оборонець — Товариші, я бачу, всі гаразд зрозуміли, що причина пропажі зерна криється тільки в неписьменності Темненка. Ясно: він сам не вкрав, а був тільки обдурений. І я цілком згодний, що коли ми хочемо його справедливо судити, то мусимо розглядати другу частину справи — не крадіж, а тільки неписьменність Темненка... Так, гр. Темненко неписьменний. Але, товариші, чи винний він у тому? Тов. Петренко посвідчила, що Темненко,

коли було закликано всіх до школи, прийшов: кілька днів учився. Значить він хотів учитися... І тільки потім, коли куркуль Галушка наговорив йому дурниць, він перестав ходити. Звичайно, куркулеві вигідно, щоб на селі було побільше темних та неписьменних, бо він з цьо й живе, обдурюючи людей. Огож, ми й бачимо, що не вина Темненка, що він не пішов вчитися, він не міг добре розуміти користи з науки через, те що не знав її й ніколи про неї не чув. Ми знаємо, як царський уряд всіма силами перешкоджав поширенню грамоти серед трудящих, а надто серед селян. Самі представники царської влади не криючися говорили: „темним неосвіченим народом легше правити“. Звідки-ж міг гр-н Темненко знати про користь грамоти? Як він син бідного селянина й сам незможник міг навчитися її? За які кошти?

Я, товариші, гадаю, що гр-на Темненка не можна засуджувати за його темноту. Він не розумів і не міг розуміти тієї користи, що дає наука. Він завжди жив забобонами старовини й тільки тепер утямив, в чому тут справа. І він піде до школи лікнеп'у, щоби як-найскоріше навчитися грамоти. Тепер, коли Радянська влада дбає про піднесення культурного рівня селянства, ми маємо можливість позбутися нашої темноти... Товариші, не карати таких людей треба, а направляти,—вчити. Я певний, що суд, розглянувши гаразд справу Темненка, поставиться до нього вибачливо й матиме на увазі

ті обставини, в яких гр-нові Темненкові доводилось досі жити. Я скінчив.

Голова — Останнє слово має підсудний. Гр-ну Темненко, що ви можете сказати тепер, коли заслухали свідчення ваших односельчан і промови прокурора й оборонця?

Темненко — Що-ж я ще можу сказати? Не крав я того жита. Побий мене лиха година, коли то не злодії мене обдурили... Всі мене добре знають — не можу я вкрати.

Голова — Але ви бодай зрозуміли, що ви самі все-ж таки винні в тому, що вас обдурено.

Темненко — Та вже-ж бачу, що наче не вкравши вкрав... Що й казати, як-би письменним був не сталося-б такого. А що до господарства, то воно, звичайно, шостипілля краще... Відразу не зрозумів я...

Голова — Ну, добре... Сідайте. Суд іде на нараду. Оголошую п'ять хвилин перерви.

(Вертаються)

Голова — Прошу встати й вислухати присуд.

Секретар (*Читає*) — Іменем У. С. Р. Р. виїздна сесія Суду, розглянувши справу гр-на Темненка, обвинуваченого в крадіжці зерна, і вислухавши свідчення свідків у цій справі та промови прокурора й оборонця, визнала гр-на Темненка *невинним* у крадіжці жита, але вважаючи на те, що безпосередньою причиною збитків громадської органі-

зації є його неписьменність і небажання своєчасно її зліквідувати, суд вважає його винним у пропажі.

Рівнобіжно суд рахує, що в оборону гр-на Темненка говорить з одного боку те, що він зріс серед умов царського режиму, коли трудящі не мали змоги вчитися, а тому його неписьменність є лише тяжким наслідком минулого, а з другого боку те, що на нього визивав куркуль і силкувався відмовити його від навчання, вбачаючи в цьому користь для себе. Отож, суд ухвалює умовно засудити гр-на Темненка, заборонивши йому фурувати до того часу, поки він не скінчить школи ліквідування неписьменности й притягнути до Суду куркуля Галушку за агітацію проти науки й за здирства. Райвиконкомові — заарештувати гр-на Галушку й посадити під варту.

Хай живе загальна письменність !

Zavica

ЗМІСТ

	стор.
Гартований самодіяльний гурток	5
Вибір теми	9
Збирання матеріалу	12
Сценарій	15
Творення тексту в дії	17
Постановка п'єси	20

П'ЄСИ

На фронті праці, як у жовтневі дні	25
Злий і добрий хем	61
Перевибори	75
Як не крути, а письменному скрізь краще	97
Суд над неписьменним селянином Темненком, що не вкравши — вкрав	117

